

Дослідження проведене при
безпосередній підтримці
Бюро по співробітництву в
Україні Фонда Фрідріха Еберта

Analitychnyj zvit

Аналітичний звіт

Determinanty ta modeli povedin' u
polityko-sotsialnykh procesakh v umovakh formuvannja
"Детермінанти та моделі поведінки молоді в

політико-соціальних процесах в умовах формування

громадського суспільства в Україні"

procesakh v umovakh formuvannja
hromads'koho Частина I suvernit'stva v
Україні

Holovachyj

Аналітичний звіт підготовлений науковим
творчим колективом у складі:

Головатий М.Ф., д.політ.н., керівник колективу

Балакірева О.М., к.соц.н.

Головенько В.А., к.політ.н.

Комарова Н.М., к.е.н.

Мельниченко В.І., к.і.н.

Немирівський Я.В., к.і.н.

Перепелиця М.П.

Яременко О.О., к.е.н.

м.Київ

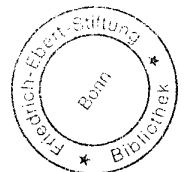
1997 р.

У травні 1997 року Центром "Соціальний моніторинг" та Українським науково-дослідним інститутом проблем молоді при безпосередній підтримці Бюро по співробітництву в Україні Фонда Фрідріха Еберта було проведено дослідження "Детермінанти та моделі поведінки молоді в політико-соціальних процесах в умовах формування громадянського суспільства в Україні".

Соціологічне опитування проводилось серед молоді України віком 15 - 28 років.

Розмір реалізованої вибіркової сукупності становив 2007 респондента. При такому розмірі вибіркової сукупності стандартні відхилення при достовірних 95 відсотках і співвідношенні змінних 0.1 - 0.5 складає 1.3 - 2.2 відсотка. Вибіркова сукупність квотна, репрезентативна за регіонами, типом поселення, статтю, віком та освітою. Вибіркова сукупність формувалася по 10 регіонам, на які Україна умовно розділена на основі аналізу природних, соціально-економічних та демографічних характеристик та в м.Києві і в АР Крим.

Опитування проводилося з метою отримання даних про усвідомлення молодим поколінням життєвих цінностей, соціально-політичні орієнтації молоді, ставлення до різних суспільно-політичних інституцій, рівень життя та соціальне самопочуття молодих громадян України, їх думки щодо різних соціальних проблем тощо. За результатами цього опитування підготовлено даний науковий звіт.

C98-03728

З М І С Т

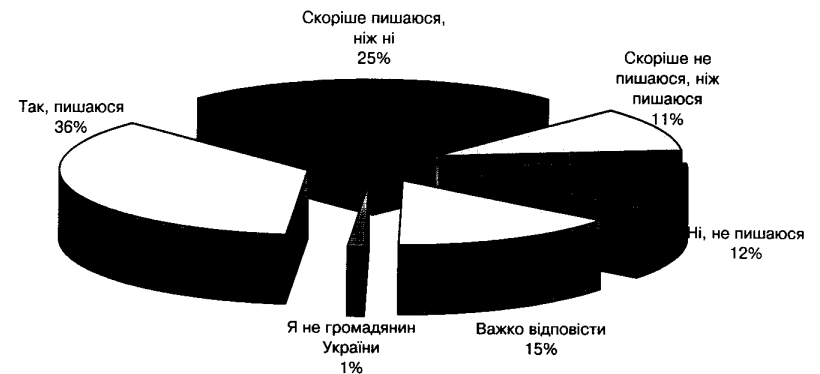
	Стор.
 Частина I	
1. Становлення державності України очима молоді.....	4 - 19
2. Довіра та задоволеність діяльністю громадських інституцій.....	19 - 26
3. Ставлення до державних діячів та прогноз електоральної поведінки молоді.....	27 - 41
4. Політичні орієнтації молоді.. ..	42 - 46
5. Ціннісні орієнтації молоді.. ..	47 - 52
6. Трансформація релігійних почуттів в Україні на прикладі молодого покоління.....	53 - 56
7. Стан стурбованості та задоволеності молоді деякими сторонами соціального життя	56 - 73
8. Самооцінка матеріального становища та джерела прибутків молоді.....	74 - 82
 Частина II	
9. Характеристика вибіркової сукупності дослідження.....	83 - 85
10. Одновимірний розподіл відповідей респондентів за результатами опитування.....	86 - 100

1. СТАНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНОСТІ УКРАЇНИ ОЧИМА МОЛОДІ

Утвердження Української Держави і формування української політичної нації на терені колишньої Української РСР ймовірно буде тривалим і суперечливим процесом. При усій значимості зовнішньополітичних чинників пріоритетне значення має усвідомлення громадянами України (або, принаймні, їх переважною більшістю) самоцінності власної держави та її інститутів. Однак це усвідомлення відбувається в непростих умовах економічної руйни та помітного звуження опікування державою власних громадян. Це помітно впливає на самосвідомість та процес соціальної адаптації молодого людини.

Графік №1

**Розподіл відповідей респондентів на запитання:
"ЧИ ПИШАЄТЕСЬ ВИ ТИМ, ЩО ВИ ГРОМАДЯНИН УКРАЇНИ?"**

Майже 61 % респондентів пишаються своїм українським громадянством. Однак для 15% опитаних виникли певні труднощі з оцінкою свого відношення до свого громадянства. Ще 23% молодих респондентів вказали, що вони не пишаються своїм громадянством.

Простережується певна залежність ставлення до свого громадянства від політико-ідеологічної орієнтації респондентів. Найбільш шанобливо до власного громадянства ставляться ті з опитаних, хто оцінив свої погляди як "праві" - майже 3/4. Серед центристів питома вага таких дещо менша - 63%, серед лівих -

57%. А серед тих, хто не зміг оцінити свої політичні погляди, таких 55 %. Кожному п'ятому з тих опитаних, які відносять себе до аполітичних, було важко визначитися з відповіддю. Тоді як серед "лівих-правих" ця невизначеність наближалася до середніх значень по вибірці. А от тих, хто не пишається власним громадянством, відносно більше серед "лівих" (28%), "аполітичних" - (23%) та "центристів" (23%) налаштованих респондентів, менше - поміж "правих" (13%).

Простережується помітно диференційоване ставлення до громадянства по регіонах України. Зокрема, у Тернопільській області належністю до громадян України пишаються 86% респондентів. Складно було визначити своє відношення 13 % респондентів, але практично немає таких, хто б не пишався своїм громадянством. З повагою ставляться до власного громадянства більше половини опитаних молодих людей у абсолютній більшості регіонів країни. Хоч, якщо в столиці належність до громадян України викликає гордість у 65% респондентів, то, приміром, у Луганській області - 54%, в Запорізькій - 55%. Докорінно іншим є становище у Криму. Тут тільки 15% опитаних вказали, що пишаються своїм українським громадянством, зате 62% - зазначили, що вони цим не пишаються.

Неодмінним атрибутом держави є територія. Тож ставлення до територіальної цілісності держави і недоторканості її кордонів також є важливим проявом усвідомлення самоцінності держави, показником ступеня громадянської зрілості. Проведене дослідження дає змогу відстежити позицію молоді до таких гострих питань як проблема Севастополя та АР Крим.

Більшість молодих респондентів вважають, що Крим має входити до складу України. Є різні думки стосовно статусу: 48% опитаних схилиються до думки, що це має бути така ж область, як і інші; 23% - висловлюються за збереження теперішнього статусу автономної республіки, а практично кожен десятий припускає можливість встановлення особливих договірних відносин між Україною та Кримом. Однак по регіонам є певні відмінності у відповідях опитаних. Зокрема, молодь Тернопільської області в своїй переважній більшості (82%) зорієнтована на повернення Криму статусу області, тоді як у Києві такий підхід підтримує менше третини опитаних, а на самому півострові тільки кожен десятий. Збереження теперішнього статусу Криму на Тернопіллі припускають 7 % респондентів, тоді як на Луганщині - 36% опитаних, а в столиці - 38%.

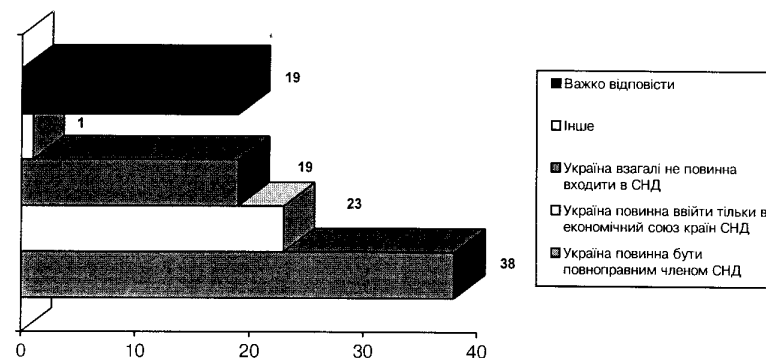
Привертає увагу та обставина, що в цілому по Україні тільки 4 % опитаних погодилися з можливістю надання Криму незалежності, а майже 3% погодились з входженням півострова до складу Російської Федерації. Однак суттєво відмінними є відповіді на ці питання молодих людей в Криму: 23% - прихильники ідеї незалежності Криму, ще більше - 29% - вбачають майбутнє свого краю у складі Росії. Тобто більше половини молодих мешканців Криму не бачать сьогодні півострів у складі України. Наявність таких настроїв безперечно потребує врахування.

Що стосується статусу м.Севастополя, то, як свідчать результати дослідження, більше половини опитаних молодих громадян України (51 %) висловились за те, що це місто українське, і його статус не підлягає ніякому обговоренню. Ще 18 % респондентів стоять на позиції, суть якої зводиться до того, що Севастополь є українським містом, але з Росією можуть вестись переговори щодо вирішення його подальшого статусу. Таку ж кількість (18 %) молодих громадян становить група тих, кому ця проблема або байдужа (8 %), або їм важко відповісти (10 %). І лише 9 % серед опитаної молоді тих, хто вважає, що хоча сьогодні Севастополь і українське місто, але історично це місто російське, тому необхідно вести переговори з Росією щодо його цивілізованої передачі. Ще 4 % стоять на позиції, що це місто російське, тому повинно належати Російській Федерації.

Таким чином, як показують відповіді молодих людей України на питання щодо статусу м.Севастополя, більша частина респондентів висловились за його належність до України.

А от стосовно входження України до СНД, то кожен п'ятий з опитаних молодих громадян цього дослідження відзначив, що країна не повинна входити до складу СНД (19%). Така ж кількість (19%) респондентів не змогла визначитись з цього приводу. Значна кількість молодих людей (38%) розглядають СНД як союз, до якого повинна входити й Україна. А 23% опитаних визначились, що Україна повинна увійти лише в економічний союз країн СНД. Отже, як свідчать результати опитування, більше половини молодих респондентів стоять на позиціях входження України до складу СНД в тому чи іншому статусі.

**Розподіл відповідей респондентів на запитання:
"ВАШЕ СТАВЛЕННЯ ЩОДО ВХОДЖЕННЯ УКРАЇНИ В СНД ?" (у%)**

Таблиця №1

**Рівень відповідей респондентів різних вікових груп на запитання
щодо їх ставлення до входження України в СНД**

(у % серед кожної вікової групи)

	15-17 років (N=456)	18-19 років (N=308)	20-24 років (N=680)	25-28 років (N=560)
Україна повинна бути повноправним членом СНД	33	30	45	39
Україна повинна увійти тільки в економічний союз країн СНД	20	24	20	29
Україна взагалі не повинна входити в СНД	15	19	19	22
Важко відповісти	32	27	16	10

Таблиця №2

**Розподіл відповідей респондентів різного рівня освіти на запитання
щодо їх ставлення до входження України в СНД**
(у % серед груп певного рівня освіти)

	Вища (N=129)	Незакінче- на вища (N=86)	Технікум (N=272)	ПТУ (N=230)	Загальна середня (N=819)	Незакін- чена середня (N=458)
Україна повинна стати повноправним членом СНД	37	44	49	38	38	31
Україна повинна ввійти тільки в економічний союз країн СНД	29	24	22	24	24	20
Україна взагалі не повинна входити в СНД	26	18	16	19	20	17
Важко відповісти	8	14	13	19	18	32

Таблиця №3

**Розподіл відповідей респондентів різного віку на запитання:
"Яким повинен бути статус міста Севастополя?"**
(у % серед кожної вікової групи)

	15-17 років (N=456)	18-19 років (N=308)	20-24 років (N=680)	25-28 років (N=560)
Севастополь - українське місто, і це не підлягає обговоренню	56	50	47	52
Севастополь - українське місто, але з Росією можуть вестися переговори для вирішення його подальшого статусу	13	17	20	19
Нині Севастополь - українське місто, але історично він є російським містом, тому необхідні переговори з Росією стосовно його цивілізованої передачі	8	10	9	9
Севастополь - російське місто і воно повинно належати Російській Федерації	4	3	4	6
Мені байдуже ця проблема	7	8	10	7
Важко відповісти	12	12	9	8

Розподіл відповідей респондентів різного рівня освіти на запитання:

"Яким повинен бути статус міста Севастополя?"

(у % серед груп певного рівня освіти)

	Вища (N=129)	Незакінче- на вища (N=86)	Технікум (N=272)	ПТУ (N=230)	Загальна середня (N=819)	Незакін- чена середня (N=458)
Севастополь - українське місто, і це не підлягає обговоренню	59	41	52	40	50	55
Севастополь - українське місто, але з Росією можуть вестися переговори для вирішення його подальшого статусу	14	28	18	24	18	14
Нині Севастополь - українське місто, але історично він є російським містом, тому необхідні переговори з Росією стосовно його цивілізованої передачі	12	12	9	7	10	8
Севастополь - російське місто і воно повинно належати Російській Федерації	9	5	4	8	3	4
Мені байдужа ця проблема	2	8	8	9	9	8
Важко відповісти	4	6	9	12	10	11

Розподіл відповідей респондентів різного типу поселення на запитання:
 "Яким повинен бути статус міста Севастополя?"
 (у % серед кожної групи)

	Столиця (N=112)	Обласний центр (N=539)	Велике місто (N=195)	Середнє місто (50-100 тис. чол.) (N=162)	Середнє місто (20-49 тис. чол.) (N=161)	Мале місто (N=230)	Село (N=607)
Севастополь - українське місто, і це не підлягає обговоренню	46	49	40	36	48	69	54
Севастополь - українське місто, але з Росією можуть вестися переговори для вирішення його подальшого статусу	21	15	19	24	20	17	18
Нині Севастополь - українське місто, але історично він є російським містом, тому необхідні переговори з Росією стосовно його цивілізованої передачі	6	10	11	16	8	9	7
Севастополь - російське місто і воно повинно належати Російській Федерації	2	7	5	4	8	-	3
Мені байдужа ця проблема	9	7	14	10	8	5	8
Важко відповісти	16	12	11	10	8	-	10

Розподіл відповідей респондентів різного віку на запитання:

"Яким повинен бути державний статус Криму?"

(у % серед кожної вікової групи)

	15-17 років (N=456)	18-19 років (N=308)	20-24 років (N=680)	25-28 років (N=560)
Крим повинен бути такою ж адміністративно-територіальною одиницею (область), як і всі інші, що входять до складу України	47	42	50	50
Крим повинен входити до складу України на правах автономної республіки	24	24	24	22
Крим повинен входити до складу України, але його стосунки з Україною повинні регулюватися рівноправною угодою	9	13	10	9
Крим повинен бути незалежною державою	4	3	4	5
Крим повинен увійти до складу Росії	2	2	4	3
Важко відповісти	14	16	8	11

Розподіл відповідей респондентів різного рівня освіти на запитання:

"Яким повинен бути державний статус Криму?"

(у % серед кожної групи)

	Вища (N=129)	Незакінче- на вища (N=86)	Технікум (N=272)	ПТУ (N=230)	Загальна середня (N=819)	Незакінче- на середня (N=458)
Крим повинен бути такою ж адміністративно- територіальною одиницею (область), як і всі інші, що входять до складу України	48	41	56	40	49	47
Крим повинен входити до складу України з правами автономної республіки	30	36	17	28	22	23
Крим повинен входити до складу України, але його взаємини з Україною повинні регулюватися рівноправною угодою	7	16	13	7	10	9
Крим повинен бути незалежною державою	2	2	5	4	4	4
Крим повинен зв'язати до складу Росії	4	1	2	7	2	2
Зажко відповісти	9	4	7	14	13	15

Таблиця №8

Розподіл відповідей респондентів різного віку на запитання: "Пишаєтесь Ви тим, що Ви громадянин України?"
(у % серед кожної групи)

	15-17 років (N=456)	18-19 років (N=308)	20-24 років (N=680)	25-28 років (N=560)
Так, пишаюся	50	44	29	30
Скоріше пишаюся, ніж ні	23	25	25	28
Скоріше не пишаюся, ніж пишаюся	9	9	13	13
Ні, не пишаюся	5	11	13	15
Важко відповісти	13	11	20	14

Таблиця №9

Розподіл відповідей респондентів різного рівня освіти на запитання: "Пишаєтесь Ви тим, що Ви громадянин України?"
(у % серед кожної групи)

	Вища (N=129)	Незакінче- на вища (N=86)	Технікум (N=272)	ПТУ (N=230)	Загальна середня (N=819)	Незакінче- на середня (N=458)
Так, пишаюся	35	39	28	35	33	48
Скоріше пишаюся, ніж ні	27	14	27	22	27	26
Скоріше не пишаюся, ніж пишаюся	5	7	14	17	12	9
Ні, не пишаюся	18	18	15	14	11	5
Важко відповісти	15	22	16	12	17	12

Розподіл відповідей респондентів різного типу поселення на запитання:

"Пишаєтесь Ви тим, що Ви громадянин України?"

(у % серед кожної групи)

	Столиця	Обласний центр	Велике місто	Середнє місто (50-100 тис. чол.)	Середнє місто (20-49 тис. чол.)	Мале місто	Село
	(N=112)	(N=539)	(N=195)	(N=162)	(N=161)	(N=230)	(N=607)
Так, пишаюся	41	29	20	27	49	48	42
Скоріше пишаюся, ніж ні	23	24	20	14	19	31	31
Скоріше не пишаюся, ніж пишаюся	9	15	17	16	8	7	8
Ні, не пишаюся	9	15	22	19	14	3	6
Важко відповісти	18	17	21	24	10	11	13

Переважаюча орієнтація молодих людей на збереження територіальної цілісності України значною мірою кореспондується із їх ставленням до ідеї утворення гіпотетичного об'єднання України, Росії та Білорусі.

Помітно високою (44%) є підтримка економічного об'єднання, що б означало встановлення єдиної грошової одиниці, відсутність митних кордонів тощо. Окрім того, практично кожен п'ятий не зміг визначитися (тобто вагався між прийняттям та відкиданням цієї ідеї). Однозначно відкидають подібну пропозицію 37% опитаних.

**Розподіл відповідей респондентів різного віку на запитання
щодо варіанту економічного об'єднання трьох слов'янських країн -
Росії, України, Белорусі?**
(у % серед кожної групи)

	15-17 років (N=456)	18-19 років (N=308)	20-24 років (N=680)	25-28 років (N=560)
Підтримую	40	46	44	47
Не підтримую	36	35	38	37
Важко відповісти	24	19	18	16

Відповіді респондентів щодо економічного об'єднання трьох слов'янських народів корелюють в залежності від віку респондентів. При цьому, кількість тих, хто не підтримує об'єднання коливається в межах відсотку помилки, тобто є стабільним у різних вікових групах. А кількість тих, хто підтримує об'єднання, збільшується серед респондентів старших вікових груп, до 47 % у 25-28-річних. При цьому таку тенденцію не можна пояснити ростом освітнього рівня у більш старших респондентів. Бо варіант економічного об'єднання підтримують 49 % респондентів із середньою освітою та 44 % респондентів з вищою освітою. В той же час, менш за все прихильників економічного об'єднання серед респондентів з н. вищою освітою. Тому маємо підставу стверджувати, що студентська молодь економічне об'єднання трьох слов'янських держав підтримує в найменшій мірі.

Таблиця №12

**Розподіл відповідей респондентів різного рівня освіти на запитання
щодо варіанту економічного об'єднання трьох слов'янських країн -
Росії, України, Белорусі?**
(у % серед кожної групи)

	Вища (N=129)	Незакінче- на вища (N=86)	Технікум (N=272)	ПТУ (N=230)	Загальна середня (N=819)	Незакінче- на середня (N=458)
Підтримую	44	35	46	42	49	39
Не підтримую	38	47	40	30	36	36
Важко відповісти	18	18	14	28	15	25

Існує суттєвий розподіл думок респондентів про економічне об'єднання в залежності від типу поселення, де мешкають респонденти. Найбільше прихильників великих міст (71 %) та середніх міст (56 %). Найменше прихильників об'єднання в столиці - 27 %. В той же час найбільша кількість противників економічного об'єднання зафіксована серед мешканців малих міст (52 %) та столиці (47 %). Серед молодих селян рівна кількість і противників, і прибічників об'єднання - по 41 %.

Таблиця №13

**Розподіл відповідей респондентів різного типу поселення на запитання
щодо варіанту економічного об'єднання трьох слав'янських країн -**

Росії, України, Белорусі?

(у % серед кожної групи)

	Столиця (N=112)	Обласний центр (N=539)	Велике місто (N=195)	Середнє місто (50-100 тис. чол.) (N=162)	Середнє місто (20-49 тис. чол.) (N=161)	Мале місто (N=230)	Село (N=607)
Підтримую	27	41	71	56	47	33	41
Не підтримую	47	38	12	19	32	52	41
Важко відповісти	26	21	17	25	21	15	18

Таблиця №14

**Розподіл відповідей респондентів різного віку на запитання
щодо варіанту політичного об'єднання трьох слав'янських країн -**

Росії, України, Белорусі?

(у % серед кожної групи)

	15-17 років (N=456)	18-19 років (N=308)	20-24 років (N=680)	25-28 років (N=560)
Підтримую	25	20	26	26
Не підтримую	49	47	50	49
Важко відповісти	26	33	24	25

Більш радикальним є ставлення молодих українців до політичного об'єднання України, Росії та Білорусі. Половина респондентів (49 %) не підтримують таке об'єднання. Рівна кількість респондентів висловились за політичне об'єднання (25 %) та не змогла відповісти на запитання. Нема суттєвих розбіжностей в думках респондентів різного віку з цього приводу.

В той же час думка респондентів щодо варіанту політичного об'єднання України, Росії та Білорусі суттєвим чином корелює в залежності від їх освіти та місця проживання. В найменшій мірі таке об'єднання підтримують респонденти з н.вищою (13 %) та вищою освітою (23 %). Більшість серед тих, хто не визначився з цього питання, мають н.середню освіту або закінчили ПТУ.

З іншого боку, найменша кількість прихильників політичного об'єднання мешкають в столиці (14 %), малих містах (18 %) та обласних центрах (19 %). А найбільша кількість - в великих містах (50 %), що знаходяться на сході країни.

Таблиця №15

**Розподіл відповідей респондентів різного рівня освіти на запитання
щодо варіанту політичного об'єднання трьох слав'янських країн -
Росії, України, Білорусі?**
(у % серед кожної групи)

	Вища (N=129)	Незакінче- на вища (N=86)	Технікум (N=272)	ПТУ (N=230)	Загальна середня (N=819)	Незакінчен а середня (N=458)
Підтримую	23	13	29	25	24	25
Не підтримую	57	64	50	41	49	47
Важко відповісти	20	23	21	34	27	28

Таблиця №16

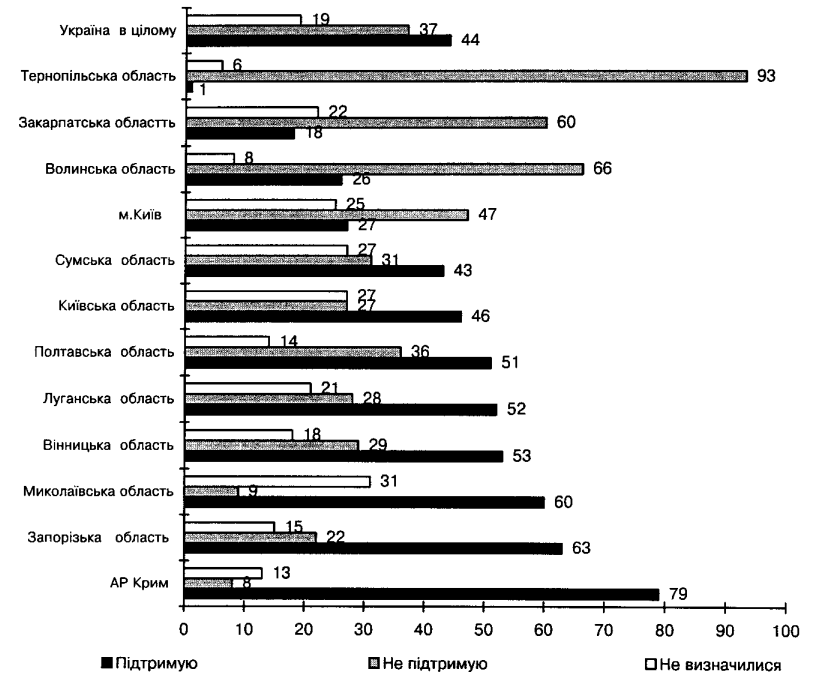
**Розподіл відповідей респондентів різного типу поселення на запитання
щодо варіанту політичного об'єднання трьох слав'янських країн -
Росії, України, Білорусі?**
(у % серед кожної групи)

	Столиця (N=112)	Обласний центр (N=539)	Велике місто (N=195)	Середнє місто (50-100 тис. чол.) (N=162)	Середнє місто (20-49 тис. чол.) (N=161)	Мале місто (N=230)	Село (N=607)
Підтримую	14	19	50	31	28	18	23
Не підтримую	63	51	19	40	44	65	52
Важко відповісти	23	31	31	29	28	17	25

При цьому як підтримка, так і відкидання ідеї більш тісного економічного єднання трьох східнослов'янських народів дуже нерівномірно розподілені по регіонам (див. графік №3).

Графік №3

Ставлення молоді до ідеї економічного об'єднання України, Росії та Білорусі залежно від регіону опитування (у%)

Привертає та обставина, що ідея більш тісного економічного єднання України, Росії та Білорусі користується підтримкою понад половини опитаних не лише на Півдні та Сході республіки, але і в таких областях як Вінницька та Полтавська. У столиці та на Волині підтримку висловлює вже лише кожен четвертий, а на Тернопіллі вона практично відсутня.

Суттєво іншим в цілому по вибірці є ставлення до ідеї формування політичного об'єднання зі створенням єдиних структур влади, спільної армії, спільної зовнішньої політики. Чверть респондентів таке об'єднання підтримує, половина - відкидає, ще чверть не може визначитися. На регіональному рівні ця

ідея користується вагомою підтримкою лише серед молоді Криму. В інших областях України її підтримка знаходиться щонайбільше на рівні 1/3 опитаних.

В багатьох областях (Київ, Волинь, Закарпаття, Тернопілля) висловлено відверто негативне ставлення до такої форми єднання.

В цілому, ставлення опитаних молодих людей як до проблеми Криму і Севастополя, так і до створення гіпотетичного наддержавного об'єднання (що б означало фактичну ліквідацію суверенної держави) засвідчує, що небезпроблемно, але відбувається процес усвідомлення підростаючим поколінням самоцінності Української Держави. Водночас, наявні дані свідчать про значну специфіку ставлення до цих питань кримської молоді. Що потребує врахування цих обставин у практичній діяльності органів державної влади та державного управління. Промовистими є і вагання значної частини респондентів, що свідчить про їх власний пошук відповідей на поставлені запитання. Тож є проблема того, хто і яку відповідь допоможе їм знайти.

2. ДОВІРА ТА ЗАДОВОЛЕНІСТЬ ДІЯЛЬНІСТЮ ГРОМАДСЬКИХ ІНСТИТУЦІЙ

Соціалізація молоді відбувається за складних умов загострення суспільної кризи, переоцінки (подекуди радикальної) існуючих цінностей, зростання критичного ставлення до оточуючого середовища. Позначені процеси часто-густо призводять до деградації не тільки окремих осіб, але й несуть в собі реальну загрозу локального наближення до стану "війни усіх проти усіх". Стабілізація суспільства за таких обставин не в останню чергу буде визначатися стабілізуючою роллю окремих інститутів, їх спроможністю зберегти повагу до себе і, відтак, той чи інший вплив на населення.

Поки що ж з поміж інших суспільних інститутів найбільш вагомою довірою молодих людей користується церква. Попри негаразди, пов'язані з міжцерковними конфліктами, різного гатунку викривальними скандалами, тією чи іншою мірою церкві довіряють більше половини опитаних. Відносно найвищим є рівень цілковитої довіри (23%). Звертає на себе увагу також те, що тільки один з п'яти респондентів відзначив наявність у себе певної недовіри до цього інституту.

Водночас, потрібно врахувати, що довіра до церкви дуже нерівномірно розподілена по окремим регіонам (див. таблицю №17).

Довіра молоді до церкви серед респондентів окремих регіонів
дослідження
(у %)

	АР Крим (N=102)	Волин- ська (N=91)	Закар- патська (N=95)	Київсь- ка (N=176)	м.Київ (N=112)	Луган- ська (N=301)	Терно- пільська (N=216)	Україна в цілому
Повністю довіряю	5	38	38	17	9	5	87	23
У деякій мірі довіряю	23	51	47	37	29	29	12	30
Не дуже довіряю	14	2	8	11	7	20	-	14
Зовсім не довіряю	8	4	1	5	5	4	-	6
Важко відповісти	50	5	6	30	50	42	1	27

Надзвичайно високим є рівень довіри (у тім числі - повної) до цього інституту переважно у західних областях. Вже ставлення у центральних регіонах України знаходиться на рівні середніх оцінок по республіці. Значна частина опитаних не змогла визначити своє ставлення у столиці, в Криму, на Луганщині.

Серед засобів масової інформації більшою довірою (40%) користується телебачення, однак практично стільки ж опитаних (38%) вказали, що не довіряють побаченому на "блакитному екрані". Помітно критичнішим є ставлення до газет: 34% респондентів схильні так чи інакше довіряти, але 44% - у довірі відмовляють.

В регіональному розрізі спостерігається майже однакове ставлення в певних регіонах як до преси, так і телебачення. Так, телебаченню більше вірять на Волині (76%), Полтавщині (55%), Київщині (53%), не вірять - на Закарпатті (68%), Миколаївщині (52%) та Тернопіллі (50%). Преса користується відносно більшою довірою у Волинській (60%), Київській (46%), Полтавській (43%), Запорізькій (41%) областях. Переважно не довіряють їй молоді люди Закарпаття (75%), Тернопілля (60%), Миколаївщини (58%).

Інші суспільні інститути користуються помітно меншою повагою молоді. При цьому рівень недовіри істотно перевищує рівень довіри, значними є вагання у визначенні власної позиції (див. таблицю №18).

Таблиця №18

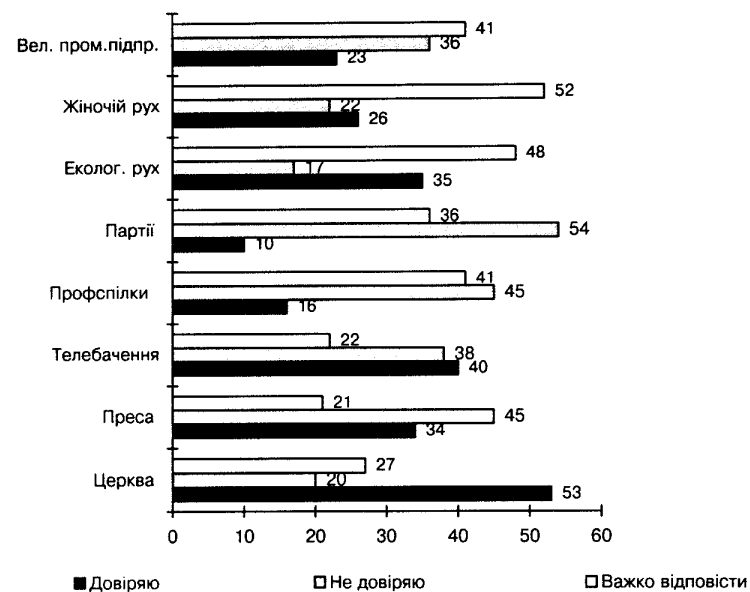
Рівень довіри молоді до окремих суспільних інститутів

(у % до всіх опитаних)

	<i>Церква</i>	<i>Преса</i>	<i>Теле- бачен- ня</i>	<i>Проф- спілки</i>	<i>Партії</i>	<i>Еколог. рух</i>	<i>Жіноч. рух</i>	<i>Великі проми- слові підпри- ємства</i>
повністю довіряю	23	5	8	3	1	11	7	4
деякій мірі довіряю	30	29	32	13	9	24	19	19
не дуже довіряю	14	34	30	22	25	13	13	23
овсім не довіряю	6	11	8	21	29	4	9	13
важко відповісти	27	21	22	41	36	48	52	41

Слід відзначити ту обставину, що партії, масові громадські організації та рухи, які за умов цивілізованого суспільства виступають посередником між окремою людиною та державою, за матеріалами проведеного дослідження навряд чи можуть розраховувати на подібну роль в Україні. В усякому випадку як посередники між державою та підростаючими поколіннями. Від 1/3 до 1/2 опитаних взагалі не готові визначити своє ставлення до масових (чи в нашому випадку не дуже?) громадських формувань, що може розглядатися як свідчення нерозвиненості подібних структур в республіці: вони себе поки що і не зарекомендували, і не скомпрометували.

Рівень довіри молоді до окремих суспільних інститутів
(у %)

Довідково: "довіряю" - поєднує тих, хто дав відповіді "повністю довіряю" та "у деякій мірі довіряю";
"не довіряю" - поєднує тих, хто дав відповіді "зовсім не довіряю" та "не дуже довіряю".

Відносно вищим є позитивний рейтинг екологічних рухів (їм вірять 1/3 опитаних), жіночих організацій (1/4). До того ж довіряють дещо більше респондентів, ніж не довіряють. А от кількість тих, хто не схильний вірити професійним спілкам, практично утричі перевищує кількість прихильників цих об'єднань.

Регіональні симпатії виглядають таким чином: "зеленим" найбільше довіряють на Волині, Закарпатті, Полтавщині, структурам жіночого руху - на Полтавщині. На Луганщині, де профспілки є активними учасниками страйкових акцій рівень довіри до них удвічі вищий, аніж в середньому по вибірці, і практично співпадає з рівнем недовіри. Тоді як на Закарпатті (59%) та Тернопіллі (58%) ставлення до професійних об'єднань найбільш критичне.

Ті ж об'єднання, що мали б нести основний тягар посередництва між громадянином та державою, - політичні партії - в очах молоді, схоже, постають найбільш сумнівним суспільним утворенням. Особливо це помітно в окремих місцевостях України. Партіям не вірять 80% молодих тернопільчан, 70% - закарпатців 68%- полтавчан, 67% - миколаївців, 64% - запорожців. Несприйняття партій набуло таких розмірів, що помітно контрастує не тільки зі ставленням молоді до інших громадських структур, але й зі ставленням до інститутів держави (див. таблицю №19).

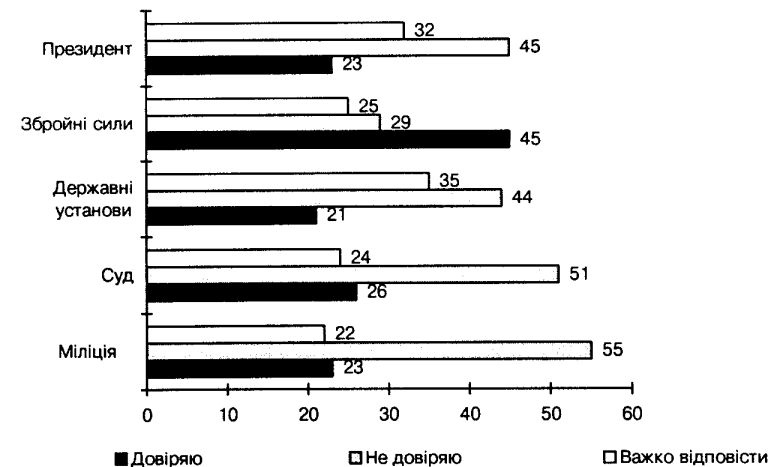
Таблиця №19

Рівень довіри молоді до окремих державних інститутів (у %)

	Президент	Збройні Сили	Держ установи	Суд	Міліція
Повністю довіряю	5	11	2	5	3
У деякій мірі довіряю	18	34	19	21	20
Не дуже довіряю	27	21	29	32	29
Зовсім не довіряю	18	8	14	19	26
Важко відповісти	32	25	35	24	22

Графік №5

Рівень довіри молоді до окремих державних інститутів (у %)

Довідково: "довіряю" - поєднує тих, хто дав відповіді "повністю довіряю" та "у деякій мірі довіряю";
"не довіряю" - поєднує тих, хто дав відповіді "зовсім не довіряю" та "не дуже довіряю".

Відносно більшою популярністю серед останніх користуються Збройні Сили України. Особливо тут важить те, що їм не тільки довіряє тією чи іншою мірою 46% опитаних, але і те, що рівень недовіри (29%) відносно нижчий. При цьому на Тернопіллі в армію вірять 74% опитаних, на Волині - 68%. А от на Закарпатті 59% - не схильні вірити. Близько половини респондентів не змогли визначити своєї позиції щодо Збройних Сил у Криму та навіть Вінницькій області.

Ставлення ж до глави держави, бюрократично-управлінського держапарату, системи правосуддя та органів внутрішніх справ знаходиться практично на одному рівні і навряд чи може бути витлумачене як задовільне. В усякому випадку говорити про наявність помітних паростків утвердження правової держави в свідомості нових поколінь мабуть передчасно: половина опитаних (або й більше) не довіряє ані силам правопорядку, ані судам.

Криза довіри до того ж в окремих регіонах республіки набуває загрозливих масштабів. Правосуддю не довіряють понад 70% молодих закарпатців та тернопільчан. Міліції тією чи іншою мірою не вірять 3/4 опитаних в Закарпатській та Київській областях, понад 2/3 - у Тернопільській та Полтавській, понад 3/5 - у Запорізькій, Недовіру до держустанов найбільш однозначно висловлено на Тернопільщині (84%).

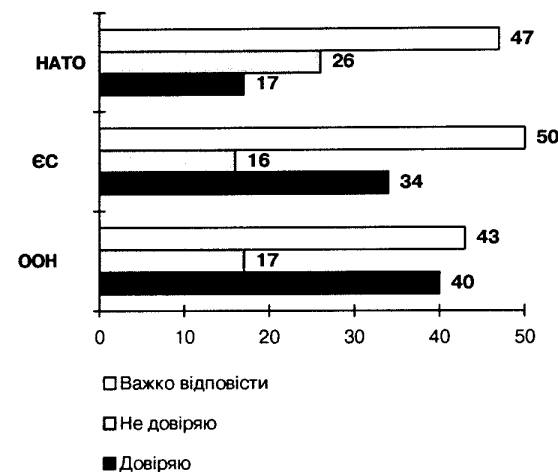
У ставленні до міжнародних інституцій найбільш помітними (на рівні 43-50%) є вагання респондентів: довіряти цим інституціям, чи ні (див. таблицю №20 і графік №6).

Таблиця №20

Рівень довіри молоді до окремих міжнародних інституцій

	ООН	ЄС	НАТО
Повністю довіряю	11	8	8
У деякій мірі довіряю	29	26	19
Не дуже довіряю	11	11	15
Зовсім не довіряю	6	5	11
Важко відповісти	43	50	47

Рівень довіри молоді до окремих міжнародних інституцій
(у %)

Довідково: "довіряю" - поєднує тих, хто дав відповіді "повністю довіряю" та "у деякій мірі довіряю";
 "не довіряю" - поєднує тих, хто дав відповіді "зовсім не довіряю" та "не дуже довіряю".

Найвищим є авторитет Організації Об'єднаних Націй. Довіра до Європейської Співдружності також помітно перевищує недовіру. Що ж стосується НАТО, то як позитивне, так і негативне ставлення до цього військово-політичного блоку практично врівноважені.

Дещо несподіваним є ставлення молоді до НАТО в окремих регіонах (див. таблицю №21).

Ставлення молоді окремих областей до НАТО

(у % до кількості респондентів в окремих областях)

	Крим	Волинська	Луганська	Миколаївська	Полтавська	Тернопільська
Товністю довіряю	3	4	7	11	21	13
Частково довіряю	7	17	12	15	27	48
Не дуже довіряю	17	23	17	17	14	10
Зовсім не довіряю	16	11	12	23	15	3
Важко відповісти	57	45	52	34	23	26

Зокрема, значний рівень довіри до блоку у Полтавській області, або недовіри - у Волинській. Натомість у Криму більше половини респондентів не змогли визначитися стосовно того, довіряти, чи не довіряти блоку.

В цілому спостерігається помітне поширення зневіри в переважній більшості як вітчизняних, так і міжнародних інституцій. Значна частина опитаних молодих людей не змогла визначити своє ставлення до них, що стосовно державних інститутів є свідченням можливості маніпулювання позицією частини молоді. Відчутними є коливання оцінок "довіра-недовіра" по регіонам. При цьому в багатьох місцевостях України спостерігається негативне (нігілістичне?) ставлення опитаних молодих людей до більшості соціальних інститутів.

3. СТАВЛЕННЯ ДО ДЕРЖАВНИХ ДІЯЧІВ ТА ПРОГНОЗ ЕЛЕКТОРАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ МОЛОДІ.

Особливий інтерес в політичних орієнтаціях молоді викликає її ставлення до владних структур. Наближення як парламентських, так і президентських виборів супроводжується помітним загостренням внутрішньополітичної боротьби, втягуванням у цю боротьбу все більш широких суспільних верств. Безперечно, що особливе місце у передвиборних змаганнях займе проблема використання влади для вирішення існуючих соціально-економічних та суспільно-політичних проблем України. В цьому відношенні значний інтерес викликає позиція молоді стосовно основних інститутів держави - Президента, парламенту, уряду, місцевих структур державної влади, а також вищих посадових осіб держави.

Як вже частково зазначалося, рівень довіри молодих людей до вищих органів державної влади і державного управління є дуже низьким (див. таблицю №22).

Таблиця №22

Рівень довіри молоді до органів державної влади і державного управління (у %)

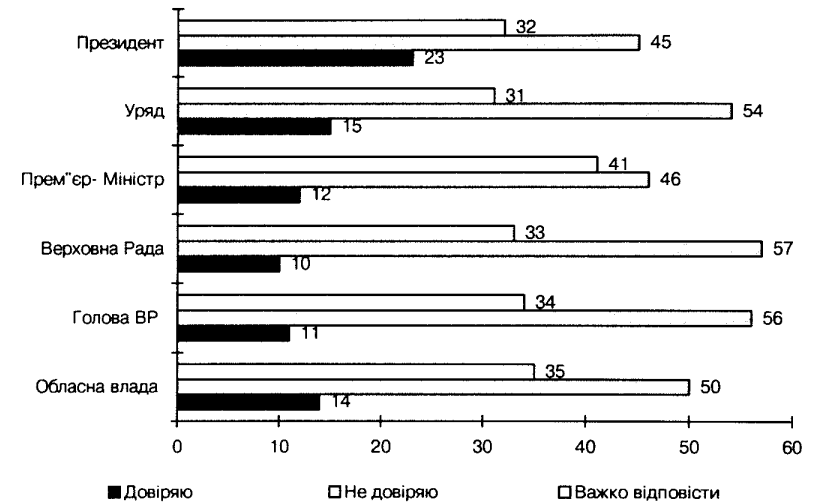
	Президент	Уряд	Прем'єр-Міністр	Верховна Рада	Голова Верховної Ради	Обласна влада
Повністю довіряю	5	2	1	1	1	1
У деякій мірі довіряю	18	13	11	9	10	13
Не дуже довіряю	27	32	28	27	29	28
Зовсім не довіряю	18	22	18	30	27	22
Важко відповісти	32	31	42	33	33	36

Відносно вищу довіру висловлено главі держави: тією чи іншою мірою йому схильний довіряти майже кожен четвертий з опитаних молодих людей. Уряду - лише один з семи опитаних, а парламенту - один з десяти. Слід відзначити, що

якщо ставлення молодих людей до парламенту і його спікера О.Мороза практично тотожні. А рівень довіри до Прем'єр-Міністра П.Лазаренка і очолюваного ним уряду не співпадають. Значна частина респондентів ще вагається у визначенні своєї позиції до глави Уряду.

Графік № 6

Ставлення людей до органів державної влади і державного управління
(у %)

Довідково: "довіряю" - поєднує тих, хто дав відповіді "повністю довіряю" та "у деякій мірі довіряю";
"не довіряю" - поєднує тих, хто дав відповіді "зовсім не довіряю" та "не дуже довіряю".

В ставленні до глави держави спостерігається помітне розмежування симпатій за регіональними ознаками. Президентів схильна так чи інакше довіряти половина респондентів у Тернопільській області, дещо менше у Волинській. З іншого боку, главі держави найбільше не довіряє молодь в Полтавській (64%), Запорізькій (59%) Миколаївській (58%), Закарпатській (57%), Луганській (54%) областях. Не визначилися у своєму ставленні до Президента України майже 2/3 опитаних на Вінниччині, близько половини - у столиці та в Криму.

У ставленні до Кабінету Міністрів України вагомим сплеском довіри бодай в окремих областях не спостерігається. Можна виділити лише регіони, де уряду найактивніше висловлюється недовіра: в Закарпатській (70%), Миколаївській (68%) Тернопільській, Полтавській (по 66%) областях. Звернемо увагу на те, що однаково критичне ставлення до вищого органу державного управління висловлюють респонденти з тих областей, де рівень довіри до Президента є високим. До глави уряду найпомітніше критичне ставлення у полтавчан (64%), закарпатців (63%), миколаївців (62%), тернопільчан (56%).

Звертає на себе увагу те, що більш критичне ставлення до парламенту в окремих регіонах корелюється з аналогічним сприйняттям і самого Голови Верховної Ради. Тобто, на суб'єктивному рівні ставлення до парламенту визначається не стільки зверненням до діяльності найвищого представницького органу, або оцінкою депутатів, обраних у відповідних місцевостях, скільки базується на сприйнятті конкретної особи.

Помітно вищою є довіра молодих людей до обласних органів влади на Волині (45%), а найнижчою - в Тернопільській (80%) та Закарпатській (69%) областях. Промовистою сама по собі є та обставина, що на Вінниччині та в столиці близько 3/5 респондентів, в Криму - понад половина не змогли визначитися у ставленні до регіональних органів влади. На загальному тлі низької довіри до органів державної влади і державного управління, особливого значення набуває питання стосовно того, якою мірою ця недовіра, що сформувалася переважно внаслідок відповідного сприйняття теперішніх носіїв влади, буде перенесена на самі державні інститути. Несприйняття певного складу парламенту або його спікера - це одне, несприйняття парламентаризму як такого - це зовсім інше. Але чи не виросте з першого друге?

Часткову відповідь на це запитання можна одержати, розглядаючи ставлення молодих людей до наступних виборів. Більш індіферентним є ставлення до парламентських виборів, безпосередня підготовка до яких вже фактично розпочалася. Якщо в цілому по Україні вже визначилися у своєму бажанні узяти участь в голосуванні 44% молоді 18-28 років, то 30% упевнені, що на вибори вони не підуть, ще 26 % не визначилися. Тобто можна стверджувати: ставлення молоді до виборів народних депутатів Верховної Ради України досить скептичне. Це можна пояснити тим, що молодь визначає свою позицію, не в останню чергу, під впливом істотно зниженої ролі парламенту в державі, з

одного боку, а з іншого - можна говорити про негативні наслідки різного гатунку кампаній по дискредитації парламенту і парламентаризму.

Якщо ситуація досить неблагополучна в цілому по Україні, то ще помітнішим є абсентеїзм в окремих регіонах. Не збираються брати участь в парламентських виборах 39% опитаних в Криму, 43 % - на Волині та у Київській області, 37% - на Миколаївщині, 33% - на Тернопіллі. По цим регіонам кількість респондентів, що висловили готовність брати участь у виборах практично дорівнює (або навіть є меншою) чисельності тих, хто сьогодні відмовляється обирати новий склад парламенту.

Дещо вищою є готовність брати участь у виборах народних депутатів серед тих, хто відносить себе до представників лівих поглядів (67%), дещо нижчим за середнє - серед тих, хто дотримується правих поглядів (37%), а найнижчий - серед тих, хто не цікавиться політикою - 34%. Але молодих людей, що визначилися у небажанні голосувати найменше серед лівих (14%), а найбільше правих (56%).

Дещо іншим є ставлення до виборів Президента України. Визначилися у своєму прагненні взяти участь у наступних виборах глави держави 55% опитаних. З урахуванням того, що визначилися у своєму бажанні не брати участь в виборах глави держави 22% відсотка, це навряд чи можна розглядати як прояв високого рівня абсентеїзму.

Однак, в окремих регіонах Півдня та й в столиці становище більш серйозне. Так, у Криму не збираються йти голосувати 35%, Волинській області - 34%, Миколаївській області - 33%, Київській - 40%. А найбільш високий ступінь готовності сказати своє слово стосовно того, кому бути главою держави спостерігається в Луганській (73%), Тернопільській (74%) та Сумській (62%) областях.

Відносно вищим є рівень готовності взяти участь у президентських виборах серед тих, хто відносить себе до представників правих поглядів (67%), ще вищий - у лівих (70%), а найнижчий - серед тих, хто взагалі не цікавиться політикою - 42%.

Серед політиків, яких опитані хотіли б бачити на посту Президента України після наступних виборів перше місце обіймає Л.Кучма (9%). Інші найбільш помітні постаті станом на травень 1997 року - Л.Кравчук (3 %), О.Мороз (3%), П.Лазаренко та В.Чорновіл (по 2%).

Зазначимо, що питання про бажану кандидатуру на посаду Президента України було відкритим. Тобто респонденти самі вказували прізвище кандидата. всього молодими респондентами були названі 39 прізвищ політичних та державних діячів. 71% респондентів не назвали ні однієї кандидатури.

У світлі обговорюваних Верховною Радою пропозицій стосовно виділення квоти для обрання народних депутатів України за пропорційними списками у загальнонаціональному багатомандатному окрузі особливо актуальним є питання стосовно рейтингу окремих партій і їх спроможності одержати належну підтримку виборців. Безперечно, дослідження політичних орієнтацій молоді не може дати повну картину, проте є можливість спробувати позначити перспективи окремих партій.

На запитання "Наскільки Ви задоволені діяльністю Голови Верховної Ради України О. Мороза, Президента України Л.Кучми, Прем'єр-міністра України П. Лазаренка, голови обласної держадміністрації Вашої області, голови районної держадміністрації Вашого району (чи мера Вашого міста)?" із 2007 респондентів близько половини відповіли, що вони зовсім не задоволені, або скоріше незадоволені. При цьому рівень незадоволеності діяльністю керівників виконавчих структур районного та міського рівня найвищий і сягає 55%. Зрозуміло, що відповідаючи на поставлене запитання, респонденти найбільше пов'язують труднощі свого життя з поточною діяльністю місцевої влади і, перш за все, її керівників. Для них є і найбільше зрозумілою і відомою їх діяльність. Важко оцінити своє ставлення до цієї діяльності тільки третині опитаних, тоді як стосовно Прем'єр-міністра - 50%, Голови Верховної Ради - 42%.

Цікаво, що порівняно легко, як і стосовно місцевих керівників, визначилися у відповідях респонденти щодо діяльності Президента України Л. Кучми. Лише 32% з опитаних указали, що їм важко відповісти на поставлене запитання.

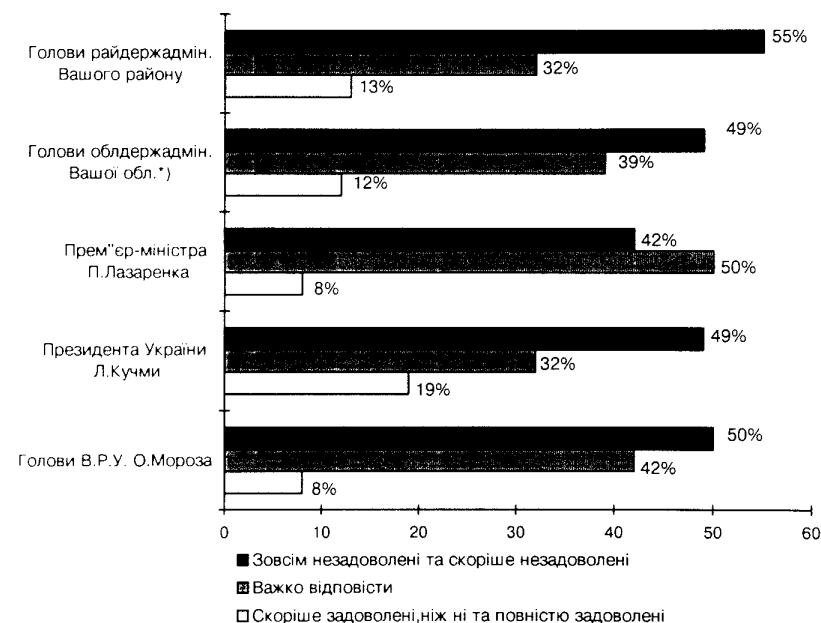
Незначна частина респондентів виказала своє позитивне ставлення до керівників органів державної влади та державного управління лише в 13 %. Лише кожний 8-13-й із ста опитаних відповів, що "скоріше задоволені, ніж ні", або "повністю задоволені" їх діяльністю. Трохи більша частина респондентів (19%) задоволена діяльністю Президента України.

Щодо розподілу відповідей в розрізі областей, де проводилося опитування, то на запитання "Наскільки Ви задоволені діяльністю О. Мороза?" респонденти відповіли, що вони "зовсім незадоволені" та "скоріше незадоволені" найбільше в Тернопільській області (70%) та в м. Києві (61%) і найменше - в Київській області

(32%) та в Сумській області (42%). Стосовно діяльності Л. Кучми, то найбільш негативно її оцінили в Луганській та Полтавській областях (69% та 65% незадоволених), а найменш негативно відізналися в Тернопільській та Київській областях (17% та 34% незадоволених). Найбільш незадоволені діяльністю П. Лазаренка в м. Києві (55%), найменше - в Тернопільській та Сумській областях (відповідно 25% та 32%).

Графік №8

Загальна оцінка рівня задоволеності діяльністю керівників органів державної влади та державного управління (у %)

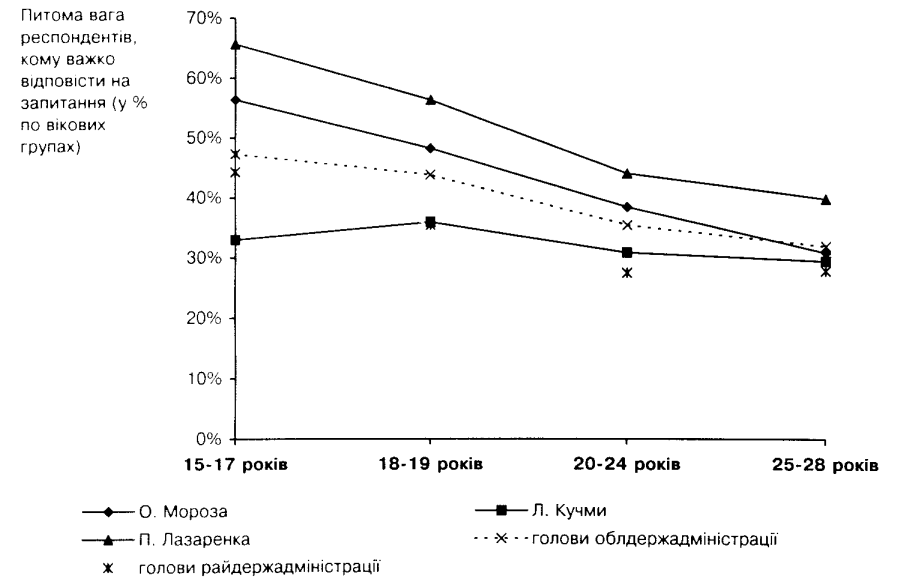
*) Примітка: Для м. Києва - це запитання про голову Київської держадміністрації
 Для АР Крим - про Голову Уряду АР Крим.

Респонденти виявили велике незадоволення діяльністю голів Сумської та Луганської облдержадміністрацій. 60% і 59% їх відповіли, що вони "зовсім незадоволені" та "скоріше незадоволені" їх діяльністю. В Криму та на Закарпатті, в Київській та Луганській областях відповіді респондентів вказують на велике незадоволення діяльністю голів райдержадміністрацій (відповідно 61%; 60%; 65%; 66%).

Аналіз показує (графік №9), що чим старший вік респондентів, тим легше їм визначитися, наскільки вони задоволені діяльністю указаних керівників. Причому, це їм простіше зробити стосовно голів райдержадміністрацій, ніж облдержадміністрацій. Простіше також визначилися у своїй відповіді щодо діяльності Л. Кучми в порівнянні з О. Морозом та П. Лазаренком. Діяльність останнього для опитаних скоріше всього найменш відома, та найбільш незрозуміла, на що вказує найбільша, в порівнянні з іншими, невизначеність у відповідях.

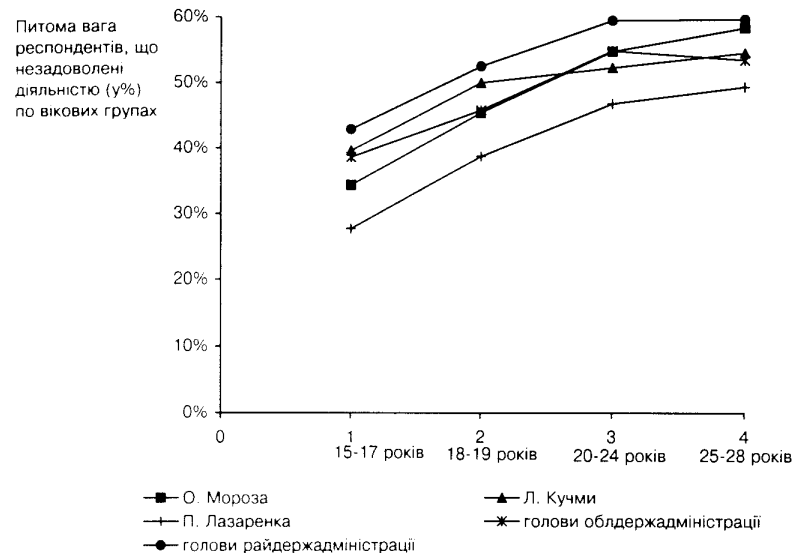
Графік № 9

Питома вага респондентів різних вікових груп, кому важко визначити своє ставлення до окремих державних діячів (у %)

Зі збільшенням віку респонденти давали більше стверджувальних відповідей, що вони "зовсім не задоволені", або "скоріше не задоволені" діяльністю перших посадових осіб всіх рівнів. Залежність кількості таких відповідей від віку виявилася прямопропорційною (графік №10). Найбільш критично респонденти всіх вікових груп відізнавались про діяльність голів райдержадміністрацій.

**Питома вага респондентів різних вікових груп, які незадоволені
діяльністю окремих державних діячів
(у %)**

Немає певної закономірності в даній множині респондентів в залежності від віку при позитивних відповідях щодо оцінки діяльності указаних керівників. Виявити певні тенденції складно через малу кількість відповідей "скоріше задоволений, ніж ні" та " повністю задоволений". В зв'язку з тим, що чоловіків більше, ніж жінок, цікавлять політичні проблеми суспільства (що показує дане опитування) їм легше було визначитися у відповідях на запитання щодо діяльності Голови Верховної Ради України О. Мороза, Президента України Л. Кучми, Прем'єр-міністра П. Лазаренка. Стосовно діяльності О. Мороза мали труднощі з відповіддю 40% чоловіків проти 44% жінок. І далі відповідно: 31% проти 33% та 47% проти 53%.

Проте щодо діяльності голів обласних, районних держадміністрацій жінки визначилися простіше, ніж чоловіки. Відповідно 37% проти 40% та 32% проти 33%.

Чоловіки різкіше, ніж жінки поставилися до діяльності О. Мороза. На запитання відповіли "зовсім не задоволений" та "скоріше не задоволений" 52% чоловіків проти 48% жінок, хоча задоволеність висловили по 8%.

Діяльністю П. Лазаренка незадоволені 44% чоловіків проти 40% жінок, і незважаючи на те, що дещо більший відсоток чоловіків (9% проти 7%) ніж жінок висловили задоволеність, тенденція в оцінці свого ставлення аналогічна попередній.

Стосовно оцінки діяльності Президента України Л. Кучми, то більшу незадоволеність в своїх відповідях виявили жінки. Вони негативно виразили своє ставлення у 50% відповідей, в той час як чоловіки в 50%. Менший відсоток жінок відізначали і позитивно про його діяльність - 17%, а серед чоловіків - 20%.

Серед неодружених та незаміжніх відповісти на запитання "наскільки Ви задоволені діяльністю...?" Голови Верховної Ради України О. Мороза та Прем'єр-міністра П. Лазаренка легше було чоловікам, ніж жінкам. Відмітили, що важко дати відповідь щодо діяльності О. Мороза 45% чоловіків і 48% жінок, та відповідно 51% і 55% стосовно П. Лазаренка.

Відізначали негативно, тобто відповідали "зовсім не задоволений" або "скоріше не задоволений" теж частіше чоловіки, ніж жінки (відповідно 47% проти 43% та 41% проти 38%). Серед них менший відсоток (8% проти 9%) тих, хто скоріше задоволений, ніж ні та повністю задоволений діяльністю О. Мороза. Проте більше чоловіків, ніж жінок у відсотковому відношенні позитивно відізначалися, оцінюючи діяльність П. Лазаренка.

Щодо враження про діяльність Президента України Л. Кучми, то чоловікам складніше, ніж жінкам було визначитися з відповіддю. Стосовно його діяльності важко відповісти було 34% чоловіків проти 31% жінок.

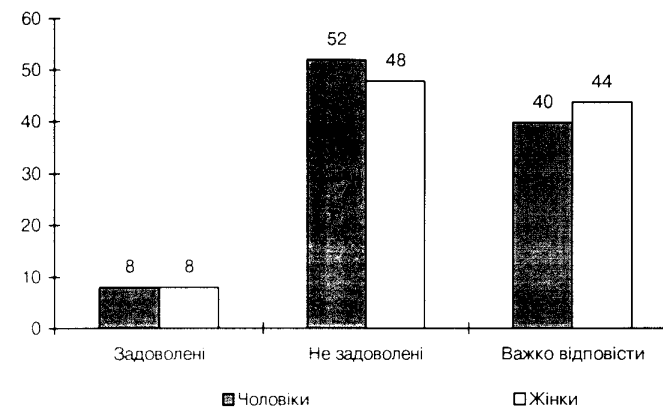
Проте, діяльністю Президента України чоловіки більше задоволені, ніж жінки. Дали відповідь "зовсім незадоволений" та "скоріше не задоволений" 46% чоловіків проти 52% жінок та відповідь "скоріше задоволений, ніж ні" та "повністю задоволений" відповідно 21% проти 18%.

В оцінці свого ставлення до діяльності голів обл-, райдержадміністрацій більш рішучі були жінки. Серед них менше, ніж серед чоловіків, було труднощів у виборі відповіді на запитання (36% проти 42% та 32% проти 37%), вони радикальніше відізначалися як в критиці їх діяльності (51% проти 46% та 54% проти 50%), так і в задоволеності діяльністю (13% проти 12% та 14% проти 13%).

**Розподіл відповідей на запитання стосовно рівня
задоволеності діяльністю державних діячів залежно від статі (у %):**

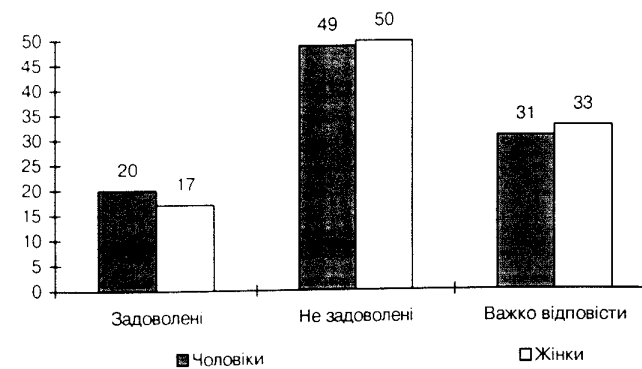
Графік 11.1

Голова Верховної Ради України О. Мороз

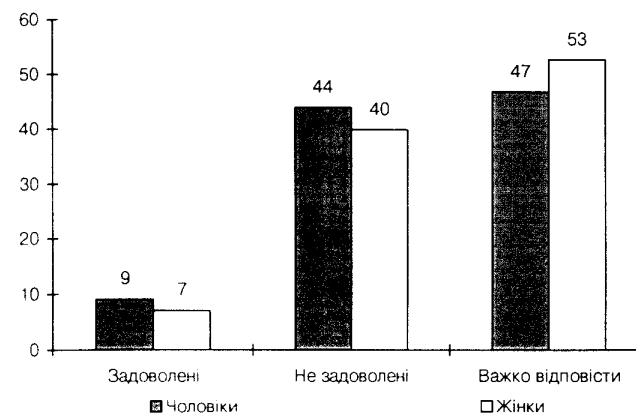
Графік 11.2

Президент України Л. Кучма

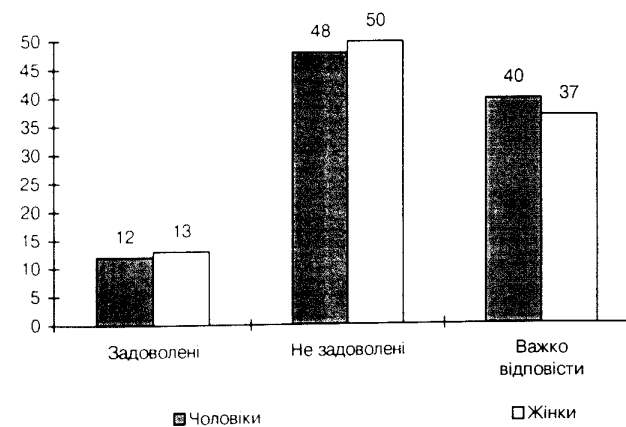
Графік 11.3

Прем'єр-міністр України П. Лазаренко

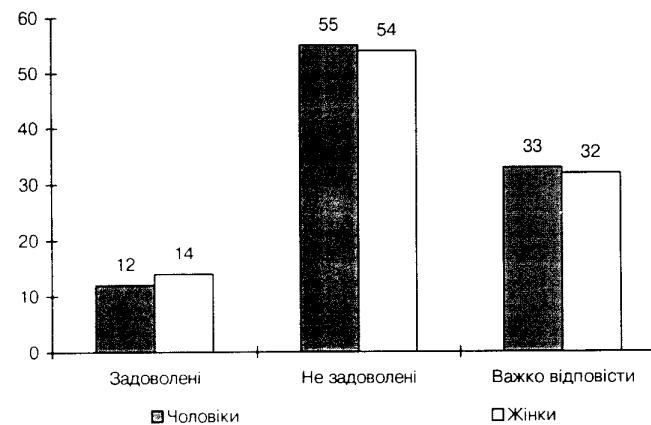

Графік 11.4

Голова облдержадміністрації

Голова райдержадміністрації

Таблиця №23

Оцінка задоволеності діяльністю окремих посадових осіб

(у %; відповіді респондентів в залежності від статі та сімейного стану)

Серед чоловіків

	Неодружені			Одружені		
	незадово- лені	задоволе- ні	важко відповісти	незадово- лені	задоволе- ні	важко відпо- вісти
Голови Верховної Ради України О. Мороза	47	8	45	66	8	26
Президента Л. Кучми	46	21	34	59	17	25
Прем'єр-міністра П. Лазаренка	41	8	52	53	12	35
Голови облдержадмі- ністрації	46	12	42	55	11	35
Голови райдержадмі- ністрації	50	13	37	66	8	26

Серед жінок

	Незаміжні			Заміжні		
	незадоволені	задоволені	важко відповісти	незадоволені	задоволені	важко відповісти
Голови Верховної Ради України О. Мороза	43	9	48	55	7	38
Президента Л. Кучми	51	18	31	49	16	36
Прем'єр-міністра П. Лазаренка	38	7	53	44	8	49
Голови облдержадміністрації	51	13	36	50	11	39
Голови райдержадміністрації	54	14	32	56	13	31

Загалом сімейним молодим людям легше відповісти на запитання стосовно свого задоволення (чи не задоволення) діяльністю перших посадових осіб усіх рівнів. Вони менше сумніваються в виборі своєї оцінки їх діяльності. Це стосується оцінки діяльності всіх перших керівників чоловіками. Загальну тенденцію не порушує трохи більша частина заміжніх жінок в порівнянні з незаміжніми серед тих, хто мав труднощі з вибором відповіді стосовно діяльності Л. Кучми, та голів облдержадміністрацій (відповідно 36% проти 31% та 39% проти 36%).

В цілому сімейні люди у своїх відповідях вказали на значно більше незадоволення діяльністю всіх перших керівників. Особливо відчутна різниця в питомій вазі відповідей одружених чоловіків та холостяків (від 9% стосовно діяльності голів облдержадміністрацій до 19% стосовно діяльності О. Мороза).

Більш стримано в своїй негативній оцінці діяльності Л. Кучми повели себе заміжні жінки, ніж незаміжні (49% проти 51%), але це, знову таки, не порушує загальної тенденції. Різницю ж в питомій вазі респондентів-жінок (заміжніх і незаміжніх), що негативно віднесли до діяльності голів облдержадміністрацій (50% проти 51%) можна вважати не суттєвою в межах похибки дослідження.

Можна також стверджувати, що на запитання "наскільки Ви задоволені діяльністю...?" перших керівників всіх рівнів сімейні люди, загалом менше дали відповідей, що вони "скоріше задоволені, ніж ні" та "повністю задоволені" їх діяльністю. Виняток складають відповіді респондентів стосовно діяльності П.Лазаренка. В цьому випадку сімейні чоловіки і жінки дали більше позитивних відповідей (відповідно 12% проти 8% та 8% проти 7%).

Незадоволення діяльністю указаних керівників, більше виражена у відповідях респондентів, що обтяжені проблемами сімейного життя.

На основі відповідей респондентів не можна зробити однозначний висновок, що незадоволеність діяльністю перших посадових осіб різних рівнів пов'язана якоюсь закономірністю з матеріальним становищем. Незадоволення діяльністю керівників виявили близько половини, в той час як інша половина, в своїй більшості, затруднюється визначитися з відповіддю, а незначна її частина задоволена діяльністю керівників.

Більш критично про діяльність указаних керівників відізналися ті респонденти, що мали заробіток по основному місцю роботи на відміну від тих, що його не мали. Різниця у відсотках між цими групами опитаних, що виразили незадоволення, була в межах від 5% при відповіді на запитання "наскільки Ви задоволені діяльністю Л.Кучми", до 13% при аналогічній відповіді стосовно діяльності П. Лазаренка.

Своє незадоволення більше виразили також ті, що не мали прибутку від приватного бізнесу в порівнянні з тим, що його отримали.

Виняток складають респонденти, що оцінювали своє невдоволене ставлення до діяльності Л. Кучми. В даному випадку в відсотковому відношенні було більше тих, хто мав прибуток від свого бізнесу (60% проти 50%).

Таблиця №25

**Оцінка задоволеності діяльністю окремих посадових осіб
залежно від статі та віку**

(середнє значення за 5-бальною шкалою, де "1" - "зовсім незадоволений", "2" - "скоріше незадоволений", "3" - "важко оцінити задоволений чи ні", "4" - "скоріше задоволений", "5" - "повністю задоволений")

	Стать		Вік				Серед всіх опитаних
	чоловіча	жіноча	15-17 років	18-19 років	20-24 роки	25-28 років	
Голови Верховної Ради України О. Мороза	2,31	2,41	2,59	2,42	2,27	2,24	2,36
Президента Л. Кучми	2,55	2,49	2,78	2,49	2,44	2,43	2,52
Прем'єр-міністра П. Лазаренка	2,48	2,53	2,68	2,51	2,44	2,43	2,50
Голови облдержадмі- ністрації	2,45	2,39	2,62	2,45	2,30	2,41	2,42
Голови райдержадмі- ністрації	2,34	2,33	2,54	2,38	2,24	2,66	2,33

**Оцінка задоволеності діяльністю окремих посадових осіб
залежно від освіти**

(середнє значення за 5-бальною шкалою, де "1" - "зовсім незадоволений", "2" - "скоріше незадоволений", "3" - "важко оцінити задоволений чи ні", "4" - "скоріше задоволений", "5" - "повністю задоволений")

	Рівень освіти						Серед всіх опитаних
	Вища	Н.вища	Середня спец.	ПТУ	Загальна середня	Н.середня	
Голови Верховної Ради України О. Мороза	2,42	2,43	2,21	2,44	2,23	2,59	2,36
Президента Л. Кучми	2,61	2,45	2,39	2,49	2,43	2,75	2,52
Прем'єр-міністра П. Лазаренка	2,52	2,60	2,40	2,60	2,38	2,70	2,50
Голови облдержадмі- ністрації	2,44	2,17	2,41	2,37	2,37	2,59	2,42
Голови райдержадмі- ністрації	2,45	2,13	2,35	2,28	2,24	2,51	2,33

Аналіз середніх оцінок задоволеності діяльністю вищих посадових осіб та голів облдержадміністрацій та райдержадміністрацій показує, що найвищу оцінку серед молоді має Президент України Л.Кучма. При цьому більш негативно до його діяльності ставляться чоловіки, найменша вікова група та молоді люди, які мають вищу освіту. На другому місці за наданими оцінками йде Прем'єр-міністр України, якого вище оцінили молоді жінки, 15-17 річні, ті, хто мають н.вищу або професійну (після ПТУ) освіту. Діяльність Голови Верховної Ради О.Мороза також більш позитивно оцінила жіноча молодь та 15-17 річні.

Голови райдержадміністрацій отримали найнижчу оцінку своєї діяльності, але серед зрілої молоді 25-28 років їх діяльність має найвищу оцінку у порівнянні з іншими посадовими особами.

Загалом, по мірі збільшення віку спостерігається більш критичне ставлення до діяльності посадових осіб.

4. ПОЛІТИЧНІ ОРІЄНТАЦІЇ МОЛОДІ

Як зазначалося вище, політичні партії як інститут помітною підтримкою юнаків та дівчат не користуються. Ці оцінки підтверджуються і тим, що 63 % опитаних зазначили, що свої сподівання на вихід України з кризи вони не пов'язують з жодною партією, чи партійним блоком.

Можна відзначити, що молоді люди схильні демонструвати свою підтримку одночасно кільком партіям. Найбільші симпатії молодих респондентів отримали: Демократична партія (відмітили 11% респондентів), Партія економічного відродження (10%), Народний рух (10%), Партія зелених (9%), Народно-демократична партія (8%), Партія праці (8%), Аграрна партія (7%) тощо. Незначна підтримка продемонстрована стосовно Компартії (4%) та Соцпартії (4%).

Однак лишається відкритим питання щодо осмисленості вибору молодих людей і стійкості їх політико-партійних симпатій. Для з'ясування цього питання потрібне додаткове дослідження з більш поглибленим інструментарієм.

Визначаючи направленість політичних поглядів громадян, досить часто вживають терміни "правий", "лівий". В ході опитування молоді респонденти ідентифікували свої політичні погляди наступним чином. Насамперед слід зазначити, що майже кожен третій з опитаних (30%) відзначив, що він взагалі не орієнтується у даному питанні. Стільки ж молодих респондентів (30%) не дали відповіді на запитання через те, що їм важко на нього відповісти. Відтак, більше половини з числа тих, які дали відповідь, є політично ідиферентними.

Таблиця №27

Розподіл відповідей респондентів на запитання:
"КОЛИ ГОВОРЯТЬ ПРО ПОЛІТИКУ, ТО ЛЮДИ ВИКОРИСТОВУЮТЬ СЛОВА
"ЛІВИЙ" І "ПРАВИЙ". ДЕ Б ВИ ПОЗНАЧИЛИ СВОЇ ПОГЛЯДИ
НА ЦІЙ ШКАЛІ?" (у %)

Ліві	Ліві-центр	Центр	Праві-центр	Праві	Не орієнтуються у політиці	Важко відповісти
2	5	20	11	2	30	30

До крайніх "лівих" віднесли себе 2% молодих респондентів, а до крайніх "правих" - 5%. Серед тих, хто оцінив свої погляди як центристські, 37% молодих респондентів (з них "ліві-центр" - 5%, "праві-центр" - 11% і "центр" - 20%).

Виходячи із отриманих даних, можна зробити висновок, що частина молоді, яка не орієнтується або слабо орієнтується у політиці, залишається досить значною. Це якимось мірою свідчить про порівняно низький рівень політичної культури, а подекуди й про відсутність належної політичної освіти в українському суспільстві, засвідчує виявлене невміння однаковою мірою молодих громадян орієнтуватися в політологічній тріаді "ліві-центр-праві". Суттєво змінилась також структура політичних орієнтацій іншої частини респондентів: кількість молодих громадян з радикальними поглядами, як лівого, так і правого спрямування щодо ринкових перетворень є незначною. А найбільше число прихильників мають центристські та правоцентристські напрями, тобто ті, хто підтримує офіційний курс на реформи, і які створюють певне підґрунття для реалізації політико-владними структурами курсу за сприятливих умов збереження балансу різних політичних сил та громадянської злагоди.

Беззаперечним є те, що переважна частина симпатиків тих чи інших партій усвідомлює напрям та ідеологічні орієнтири обраних ними партій. Серед прихильників ДемПУ і НДП - центристи й праві, НРУ - праві й центристи, СПУ - центристи і ліві, КПУ - ліві і центристи.

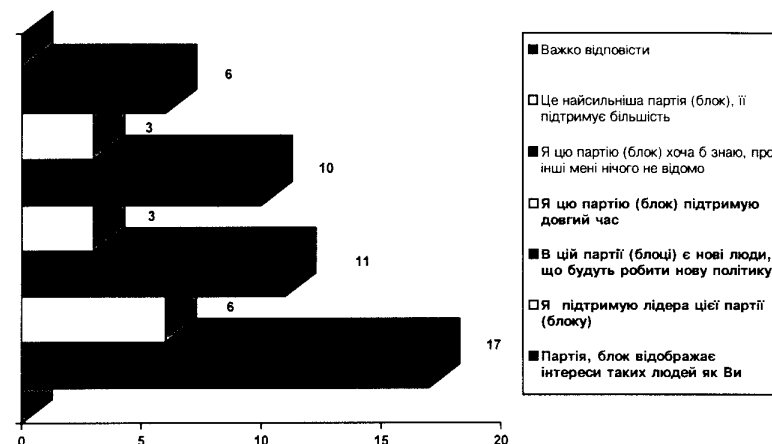
Якими ж мотивами керувалися респонденти, обираючи, наприклад, Демократичну партію? Ранжування відповідей дає таку картину: партія відображає інтереси таких людей, як я (51%); в цій партії є нові люди (39%); я цю партію хоча б знаю (34%); важко відповісти (10%); я підтримую лідера цієї партії (10%).

**Розподіл відповідей респондентів на запитання:
" З ЯКИМИ ПОЛІТИЧНИМИ ПАРТІЯМИ ТА БЛОКАМИ ВИ ПОВ'ЯЗУЄТЕ
СВОЇ НАДІЇ НА ВИХІД УКРАЇНИ З КРИЗИ?"**

Не пов'язую ні з якою з політичних партій - 63 %

	Пов'язую	Не пов'язую	Важко відповісти
1. Аграрна партія України	7	15	15
2. Всеукраїнське політичне об'єднання "Державна самостійність України"	4	16	17
3. Громадський Конгрес України	5	15	17
4. Демократична партія України	11	13	13
5. Комуністична партія (більшовиків) України	2	24	11
6. Комуністична партія України	4	21	12
7. Конгрес Українських Націоналістів	4	18	15
8. Конституційно-демократична партія України	7	15	15
9. Селянська партія України	6	16	15
10. Ліберальна партія України	4	16	17
11. Ліберально-демократична партія України	4	16	17
12. Народний Рух України	9	15	13
13. Народно-демократична партія	8	14	15
14. Об'єднання "Нова Україна"	5	16	16
15. Організація Українських Націоналістів	3	18	16
16. Прогресивна соціалістична партія України	2	17	18
17. Партія "Міжрегіональний блок реформ"	5	15	17
18. Партія економічного відродження	10	13	14
19. Партія зелених України	9	12	16
20. Партія праці	7	14	16
21. Партія слав'янської єдності України	4	15	18
22. Соціал-демократична партія України (об'єднана) (Голова партії - В.Онопенко)	3	16	18
23. Соціал-демократична партія (Голова партії - Ю.Буздуган)	1	16	20
24. Соціалістична партія України	4	18	15
25. Українська консервативна республіканська партія	3	16	18
26. Українська Національна Асамблея	3	16	18
27. Українська національна консервативна партія	1	17	19
28. Українська партія шанувальників пива	4	20	13
29. Українська республіканська партія	5	15	17
30. Українська селянсько-демократична партія	5	15	17
31. Християнсько-демократична партія України	6	13	18
32. Інші	1	36	

Розподіл відповідей респондентів на запитання:
"ЧИМ ПОЯСНЮЄТЬСЯ ВАША СИМПАТІЯ ДО ЦІЄЇ ПАРТІЇ АБО БЛОКУ?"
 (у %)

В цьому відношенні більш конкретно видається мотивація симпатиків Компартії, яка відбиває значно більшу обізнаність з партією як реальною структурою політичного життя: партія відображає інтереси таких людей, як я (52%); в цій партії є нові люди (29%); я підтримую лідера цієї партії (24%); я цю партію хоча б знаю (17%); це найсильніша партія, її підтримує більшість (16%); я цю партію підтримую довгий час (13%).

Подібне можна сказати і про потенційних прихильників Народного руху. На їх вибір вплинуло: партія відображає інтереси таких людей як я (44%); в цій партії є нові люди (41%); я цю партію хоча б знаю (36%); я підтримую лідера цієї партії (25%); я цю партію підтримую довгий час (7%).

Навряд чи варто однозначно сприймати позицію молоді стосовно партій. Вона поки що не в останню чергу визначається власними, можливо щиросердечними, але ілюзіями стосовно багатьох політичних організацій. Голосувати ж на виборах навіть за партійними списками доведеться за цілком конкретних людей.

Рівень політизації свідомості самих молодих людей, згідно результатів опитування, залишається невисоким. Так, на запитання про те, чи часто молоді люди, збираючись з друзями, обговорюють питання політики, лише 7% опитаної молоді України відповіли ствердно; такі питання піднімаються час від часу - відповіло 53%; ніколи - 32%. Тобто, чимала частина молодих громадян, згідно цього дослідження, ставиться до політики індіферентно (про це свідчить і останнє місце, яке зайняла політика серед інших життєвих цінностей).

5. ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ МОЛОДІ

Важливим показником процесу трансформаційних змін, які відбуваються в Україні, є рейтинг життєвих орієнтацій сучасної молоді. До таких соціально значимих для молодих людей цінностей було включено такі, що стали загальноприйнятими у сьогоdnішньому світі: сім'я, друзі, дозвілля, політика, робота, визнання, бізнес, релігія, відпочинок, хоббі, секс.

На перше місце життєвих цінностей опитані молоді громадяни України поставили сім'ю - 98% (дуже важливо її оцінили 84% та 14%- скоріше важливо). На другому місці - друзі, знайомі - 96%(відповідно 54 і 42%); на третьому - робота - 87% (відповідно 53 і 34%); на четвертому - вільний час - 83% (відповідно 39 і 45%); на п'ятому - хоббі, заняття своїм улюбленим заняттям - 78%(відповідно 27 і 51%). Шосте місце в оцінках молоді займає секс - 71%(30 і 41%); сьоме - успіх в суспільстві - 68%(31 і 37%); восьме - мати власну справу - 65 %(35 і 30%); дев'яте - відвідування вечірок, танців, дискотек, кафе - 52% (14 і 38%) і десяте місце релігія - 50% (21 і 29%). Останнє, одинадцяте місце займає політика - 22%(6 і 16%).

Можна вважати закономірним, що серед життєвих цінностей молоді сучасної України перше місце займає сім'я. Це і справді найважлива проблема молодіжної когорти населення, саме вирішення її є стрижневим завданням цього періоду людського життя. Наступними, як видно із результатів опитування, які визнані як такі, що є цінними, йдуть проблеми, що характеризують дозвілєву сферу (друзі, вільний час, хоббі тощо), що теж зрозуміло і закономірно для молоді.

Щодо таких цінностей молодих громадян України як робота, успіх у суспільстві, заснування власної справи, тобто всього того, що є чи не найважливішою проблемою самовизначення людини, то, як свідчать результати опитування, вони займають не найперші місця.

На останньому місці серед життєвих цінностей, згідно результатів цього опитування, знаходиться політика. Це наводить на думку, що саме в цій царині суспільного життя сьогодні потрібні нові, свіжі підходи, подолання багатьох стереотипів, якими не "заражена" молодь.

Розподіл відповідей респондентів про рівень важливості життєвих цінностей в залежності від статі респондентів
(% тих, хто дав відповідь "дуже важливо" або "скоріше важливо")

	Чоловіки (N=1010)	Жінки (N=997)
Сім'я	96	98
Друзі, знайомі	96	96
Вільний час	85	83
Політика	23	21
Робота	87	87
Успіх у суспільстві	68	69
Мати власну справу	70	60
Релігія	46	53
Відвідування вечірок, танців, дискотек, кафе	53	51
Хоббі, займатися своїм улюбленим захопленням	79	78
Секс	78	64

Важливість основних життєвих цінностей серед чоловічої та жіночої молоді не має суттєвих розбіжностей. В то же час секс має більше значення для юнаків. Для них також можливіше мати власну справу. Релігія більш важлива для жінок (вказали 53 %), ніж для чоловіків (вказали 46 %).

Розподіл відповідей респондентів про рівень важливості життєвих цінностей в залежності від віку респондентів
(% тих, хто дав відповідь "дуже важливо" або "скоріше важливо")

	15-17 років (N=456)	18-19 років (N=308)	20-24 років (N=680)	25-28 років (N=560)
Сім'я	99	97	96	98
Друзі, знайомі	98	95	97	94
Вільний час	90	88	81	81
Політика	18	20	23	26
Робота	74	86	90	95
Успіх у суспільстві	67	72	68	68
Мати власну справу	70	70	63	60
Релігія	48	47	52	49
Відвідування вечірок, танців, дискотек, кафе	69	59	49	39
Хоббі, займатися своїм улюбленим захопленням	83	77	79	74
Секс	51	76	76	80

Різниця в оцінках життєвих цінностей спостерігається залежно від віку молодої людини. Для 15-17 річних більш важливими, ніж в середньому по масиву є вільний час; відвідування вечірок, танців, дискотек, кафе та хоббі. Молодь вікових груп 20-24 років та 25-28 років досить близька між собою в оцінках життєвих цінностей. Для 25-28 річних найвищими є оцінка роботи, політики та сексу. Цікаво, що можливість мати власну справу більш важлива для 15-19 річних, ніж для 28 річних.

В дослідженні зафіксовано також різна важливість цінностей залежно від типу поселення, де мешкають респонденти (табл. №31).

Таблиця №31

**Розподіл відповідей про рівень важливості життєвих цінностей
в залежності від типу поселення респондентів
(% тих, хто дав відповідь "дуже важливо" або "скоріше важливо")**

	Столиця	Облас- ний центр	Велике місто	Серед- нє місто (50-100 тис. чол.)	Серед- нє місто (20-49 тис. чол.)	Мале місто	Село
Сім'я	95	96	100	93	98	100	99
Друзі, знайомі	95	95	94	94	98	94	98
Вільний час	83	88	81	87	85	80	83
Політика	21	24	22	16	19	37	18
Робота	81	86	89	86	82	94	88
Успіх у суспільстві	66	65	67	59	59	79	74
Мати власну справу	61	60	75	75	64	67	64
Релігія	43	44	35	34	58	56	60
Відвідування вечірок, танців, дискотек, кафе	42	51	53	49	42	58	56
Хоббі, займатися своїм улюбленим захопленням	77	80	83	73	84	72	78
Секс	71	72	79	59	71	76	70

Серед цінностей орієнтацій молоді окремої уваги заслуговує ставлення молодих людей до роботи.

Найбільш важливим для молоді є добра оплата праці, що відмітили 93 % респондентів. При цьому серед 25-28-річних таких 96 %, а серед працюючих 97 %. Слідуючими за значенням характеристиками є гарантована робота та цікава робота, на що вказали по 76 % респондентів. А слідуючим важливим індикатором є робота, де можна чогось досягти (відмітили 62 % респондентів). Не є важливим для молоді, щоб робота була відповідальною, або не дуже напруженою.

Таблиця №32

**Розподіл відповідей респондентів різного віку
щодо важливості різних ознак роботи**

(У % серед різних вікових груп)

	15-17 років N=456	18-19 років N=308	20-24 років N=680	25-28 років N=560
Хороша оплата праці	89	91	94	96
Не дуже напружена робота	45	37	36	29
Гарантована робота	71	72	79	77
Робота, яка викликаю повагу	61	53	52	57
Зручні часи роботи	45	47	48	46
Можливість проявити ініціативу	49	46	43	41
Тривалість відпустки, достатня кількість неробочих днів	47	42	47	45
Робота де Ви відчуваєте, що можете чогось досягти	68	68	56	61
Відповідальна робота	37	33	30	37
Цікава робота	79	74	75	75
Робота відповідна здібностям	61	59	61	62

**Розподіл відповідей респондентів різного рівня освіти
щодо важливості різних ознак роботи
(У % серед груп певного рівня освіти)**

	Вища	Незакін- чена вища	Техні- кум	ПТУ	Загаль- на середня	Незакін- чена середня
	N=129	N=86	N=272	N=230	N=819	N=458
Хороша оплата праці	90	100	93	94	94	89
Не дуже напружена робота	28	36	33	34	36	43
Гарантована робота	72	70	80	79	77	77
Робота, яка викликаю повагу	64	70	54	54	52	58
Зручні часи роботи	48	49	48	54	45	44
Можливість проявити ініціативу	52	48	39	43	42	49
Тривалість відпустки, достатня кількість неробочих днів	46	44	48	47	43	47
Робота де Ви почуваєте, що можете чогось досягти	74	71	60	58	60	64
Відповідальна робота	42	48	31	33	32	35
Цікава робота	78	81	80	71	73	78
Робота відповідна здібностям	57	61	62	65	61	60

Розподіл відповідей респондентів, які мають різний соціально-професійний статус щодо важливості різних ознак роботи

(У % серед різних соціально-професійних груп)

	Учні	Приват- на справа	Працю- ючі	Непрацюючі за власним бажанням	Безро- бітні	Інше
	N=689	N=198	N=799	N=150	N=123	N=47
Хороша оплата праці	90	93	96	89	92	97
Не дуже напружена робота	42	31	33	30	41	43
Гарантована робота	72	70	80	79	77	77
Робота, яка викликаю повагу	61	43	55	55	51	66
Зручні часи роботи	43	42	46	61	50	63
Можливість проявити ініціативу	48	43	44	37	34	51
Тривалість відпустки, достатня кількість неробочих днів	45	32	48	59	39	42
Робота де Ви почуваєте, що можете чогось досягти	68	62	59	55	50	74
Відповідальна робота	37	18	37	29	25	45
Цікава робота	79	72	74	77	77	73
Робота відповідна здібностям	63	55	63	57	54	60

6. ТРАНСФОРМАЦІЯ РЕЛІГІОЗНИХ ПОЧУТТІВ В УКРАЇНІ НА ПРИКЛАДІ МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ

Серед інших суспільних інститутів церква виділяється помітним авторитетом серед молоді. Однак, серед опитаних 35% відзначили, що вони не сповідують ніякої релігії, 48% - сповідують православ'я, 12% - католицизм. Кількість прибічників інших конфесій дуже мала.

Схоже, що на вибір сповідання молодими людьми певної релігії (або не сповідання ніякої) помітно не впливає освітній рівень респондентів. Так, серед опитаних з вищою освітою 50% сповідують православ'я, 37% - не сповідують ніякої релігії. І в тому, і в іншому випадку дані дещо вищі, ніж по вибірці в цілому.

Більш суттєвою є залежність у визначенні свого віросповідання (або не сповідання ніякою релігії) від статі опитаних. Серед юнаків - більше, ніж у середньому по вибірці, тих, хто не сповідує ніякої релігії (38%) і менше тих, хто сповідує православ'я (44%). Тоді як серед дівчат та молодих жінок менше тих, хто не сповідує ніякої релігії (31%), більше православних (52%), порівняно із середніми даними по вибірці. А от католики практично однаково представлені як серед прекрасної, так і сильної статі.

Респондентам було запропоновано визначити своє ставлення до віри. 60% віднесли себе до віруючих, 20% - до невіруючих; 4% - до переконаних атеїстів. Ще 16% не змогли визначитися з цього питання.

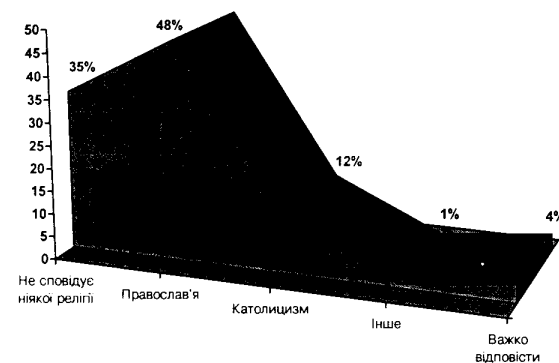
Проведене дослідження засвідчило, що визнання належності до певного віросповідання не обов'язково передбачає віднесення себе до віруючих. і навпаки (див. таблицю №33).

Таблиця №35

Співвідношення належності до певного віросповідання і ставлення до віри (У %)

	<i>Віруючий (N=1201)</i>	<i>Не віруючий (N=409)</i>	<i>Переконаний атеїст (N=75)</i>
Не сповідую ніяк	14	78	85
Православ'я	63	20	10
Католицизм	19	1	3
Інші	4	1	2

Розподіл відповідей респондентів на запитання:
"ЧИ СПОВІДУЄТЕ ВИ ЯКУ-НЕБУДЬ РЕЛІГІЮ? ЯКЩО ТАК, ТО ЯКУ?"
 (у %)

Так, серед молодих людей, що вважають себе переконаними атеїстами, практично кожен сьомий відносить себе до певного віросповідання. Ще відчутніше це помітно серед невіруючих, де кожен п'ятий вважає себе православного віросповідання. А от серед тих, хто вважає себе віруючими кожен сьомий не відносить себе до певного віросповідання. Тобто проблема віри для частини молодих людей не тотожна належності до певної конфесії. А серед невіруючих, навіть переконаних атеїстів, чимало опитаних відносять себе до конфесії, до якої належать (чи належали) їх батьки, рідні.

Такий висновок підтверджується і співвідношенням належності до певної конфесії з частотою відвідуванням релігійних служб (див. таблицю №36).

Таблиця №36

Співвідношення належності до конфесії і відвідування релігійних служб

	Раз на тиждень	Раз на місяць	Тільки в релігійні свята	Раз на рік	Рідше, ніж раз на рік	Ніколи, майже ніколи	Важко відповісти
Не сповідує ніяк	-	-	13	14	12	55	6
Православ'я	6	12	42	15	10	11	4
Католицизм	33	35	27	4	1	-	-
В цілому по вибірці	8	11	29	14	10	26	2

При цьому респондентам було запропоновано не враховувати вінчання, похорони та хрещення. Однак і за цієї умови картина досить вражаюча. Частіше, ніж раз на тиждень, відвідують служби 1% опитаних, раз на тиждень 6%; раз на місяць - 11%; тільки в релігійні свята - 29%; раз на рік - 14%. Кожен четвертий практично ніколи не відвідує релігійних служб. Більш тісний зв'язок із церквою у респондентів, що належать до католицького віросповідання. Тоді як понад третина православних відвідує служби раз на рік або й ще рідше. З іншого боку, кожен восьмий респондент з числа тих, хто "не сповідує ніякої релігії" (за самооцінкою), одночасно вказав на своє відвідування церковних служб в дні релігійних свят.

Що ж найбільше важить в духовних пошуках молодії, як це відбивається серед віруючих, невіруючих, атеїстів?

Віра в Бога притаманна 64% опитаних. При цьому вірить в Бога переважна більшість віруючих (96%), що цілком зрозуміло. Але і серед невіруючих кожен одинадцятий також вірить в Бога, а ледь не кожен третій не може визначитися з цього питання. Навіть серед переконаних атеїстів (за їх власною самооцінкою) кожен десятий або вірить в Бога, або не може визначитися з цього питання.

Суттєве значення для віруючих, а почасти і невіруючих, має віра в існування гріха. В це вірять 3/5 усіх опитаних. Але серед віруючих цей рівень перевищує 4/5. В існування гріха вірять 27% невіруючих і майже 5% переконаних атеїстів.

59% респондентів вказали, що вони вірять в існування безсмертної душі. Віра в це значною мірою притаманна віруючим (78%). Але звертає на себе увагу та обставина, що в існування душі вірять також 23% невіруючих і 10% - переконаних атеїстів.

Менше важить для визначення ставлення молоді до віри в цілому віра в життя після смерті (35%). В нього вірить лише половина віруючих, серед невіруючих - кожен одинадцятий. Віра в існування раю, пекла, диявола також притаманна 50-53% віруючих. Але для невіруючих, тим більше - переконаних атеїстів вона важить помітно менше, ніж віра в існування гріха, Бога або безсмертної душі.

Таким чином, сьогодні межа між вірою та невір'ям є досить розмитою, як і між православними, і тими, хто вважає себе не сповідуючими ніякої релігії. Варто взяти до уваги певну відносність суб'єктивних самооцінок: адже йдеться про позицію молодих людей. Водночас основна причина такого становища скоріше пов'язана з особливостями православного культу з відносно більшою терпимістю стосовно демонстрації причетності до церкви. Це значною мірою сприяє досить швидкому і помітному відновленню позицій церкви, принаймі серед певної частини молоді.

З іншого боку, наявність досить широких верств людей, в даному випадку молодих людей, що не відносять себе до певної конфесії, але дуже умовно за об'єктивними параметрами можуть бути охарактеризовані як невіруючі, створює сприятливий ґрунт для поширення впливу так званих "нових церков". Звертаючись до віри в Бога, наголошуючи на існуванні гріха та безсмерті душі подібні структури мають реальні шанси утвердитися в конфесійному житті республіки. Оскільки ж від традиційних церков ці структури відрізняються невизначеністю їх реальних суспільних орієнтацій та амбіціями лідерів, то напевно це є доцільним розширення їх місіонерської діяльності.

7. СТАН СТУРБОВАНOSTІ ТА ЗАДОВОЛЕНOSTІ ДЕЯКИМИ СТОРОНАМИ СОЦІАЛЬНОГО ЖИТТЯ

Відповіді респондентів на запитання: "Чи задоволені Ви своїм життям в цілому?" дають підстави зробити висновок, що майже дві третини з них життям скоріше задоволені або ж повністю задоволені. Так відповіли 42% та 15 % опитаних. В той же час категорично, "не задоволений" відповіли лише 9%. В певному узгодженні є відповіді і на запитання "чи задоволені Ви положенням, яке займаєте у суспільстві?". Позитивно відповіли більше половини інтерв'юєваних (53%), а категорично "ні" - 9%.

Безперечно, молоді люди, як правило, задоволені тими сторонами життя, які, в основному, залежать від них: друзями, сусідами та знайомими, стосунками у сім'ї, дещо менше - стосунками на роботі або в навчальному закладі. Про це відповіли, що "задоволений" або "скоріше задоволений", ніж ні" 92%, 81%, 79% і 62% відповідно.

Опитувані відмітили значне незадоволення матеріально-економічною стороною свого життя. "Не задоволені" та "скоріше не задоволені, ніж так" матеріальним становищем сім'ї 71%; житловими умовами - 44%; тим, як харчується сім'я - 42%. Велике незадоволення респондентів викликає стан навколишнього середовища у їхньому населеному пункті. Третина (31%) вказала, що "не задоволена" цим, ще майже одна третина (31%), "скоріше не задоволена", і лише 6% ствердили, що задоволені. Зважаючи на молодий вік опитуваних (15-28 років) не може не насторожувати те, що 30% їх "не задоволені" або "скоріше не задоволені, ніж так" станом свого здоров'я. Однозначно, що "задоволені", відповіли лише 27%.

Як свідчать відповіді респондентів на запитання з актуальних проблем сьогодення, найбільшу стурбованість у них викликає група факторів, що безпосередньо впливають на їх економічне становище (безробіття, низький рівень зарплати, загальне зниження рівня життя, ріст цін). Це в своїх відповідях констатували від половини до трьох четвертих опитаних.

Таблиця №37

**Рівень задоволеності респондентами окремими складовими
власного життя (у %)**

	Задоволений	Не задоволений	Важко відповісти
Вашими сусідами та знайомими	81	15	4
Вашими друзями	92	6	2
Житловими умовами Вашої сім'ї	54	44	2
Матеріальним станом Вашої сім'ї	26	71	3
Освітою, яку Ви отримали	56	35	9
Відношеннями у Вашій сім'ї	79	16	5
Відношеннями у Вас на роботі (або у Вашому учбовому закладі)	62	22	16
Положенням, яке Ви займаєте у суспільстві	53	31	16
Станом Вашого здоров'я	67	30	3
Станом навколишнього середовища у Вашому населеному пункті	30	64	6
Тим, як Ви проводите вільний час	56	38	6
Тим, як харчується Ваша сім'я	53	44	3
Своїм життям в цілому	57	31	12

Дещо меншу стурбованість, проте теж досить високу, викликає ріст злочинності (вказали на це 63% респондентів); падіння моралі - 39%; малі можливості в задоволенні культурних потреб - 37%. Такого ж порядку стурбованість викликають проблеми, пов'язані з соціальним становищем та забезпеченням. На це вказують відповіді респондентів стосовно низького рівня медичного обслуговування (57%), проблем, пов'язаних з отриманням освіти (38%), розшаруванням суспільства на багатих і бідних (34%); отримання житла (31%), зменшення можливостей зміни спеціальності, підвищення кваліфікації (12%).

Значно меншу стурбованість у респондентів викликали політичні проблеми суспільства.

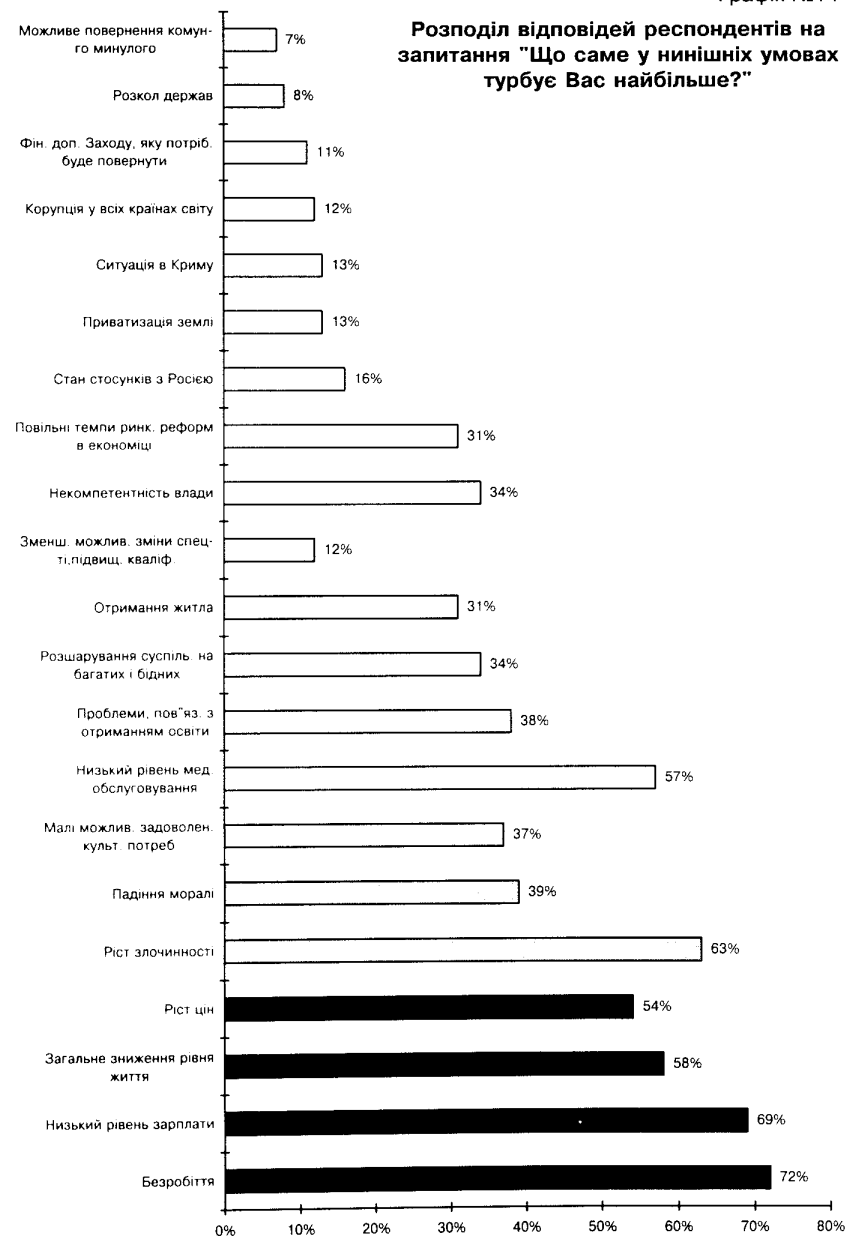
Аналіз найбільш характерних відповідей респондентів на запитання "Що саме у нинішніх умовах турбує Вас найбільше?" в розрізі областей свідчить, що найбільше стурбовані безробіттям в Тернопільській, Полтавській, Вінницькій областях. Тут на це вказали відповідно 88%, 85% та 80% опитаних. В Київській, Полтавській, Тернопільській областях найбільше стурбовані низьким рівнем зарплатні (86%; 80%; 78%); загальним зниженням рівня життя - в Тернопільській (81%), в Закарпатській (75%), в Волинській (64%) областях.

Ріст злочинності найбільше турбує опитаних в Вінницькій, Волинській, Закарпатській областях (78%; 75%; 71%); проблеми отримання житла - в Київській, Сумській областях та м. Києві (46%; 38%; 37%).

В Тернопільській області значно вища загальнодержавної питома вага респондентів, що стурбовані некомпетентністю влади (54%) та малими можливостями задоволення культурних потреб (62%).

Проблеми, що безпосередньо впливають на економічний стан людей, на які вказали в своїх відповідях респонденти, в різній мірі турбують їх в залежності від типу населеного пункту, де вони мешкають.

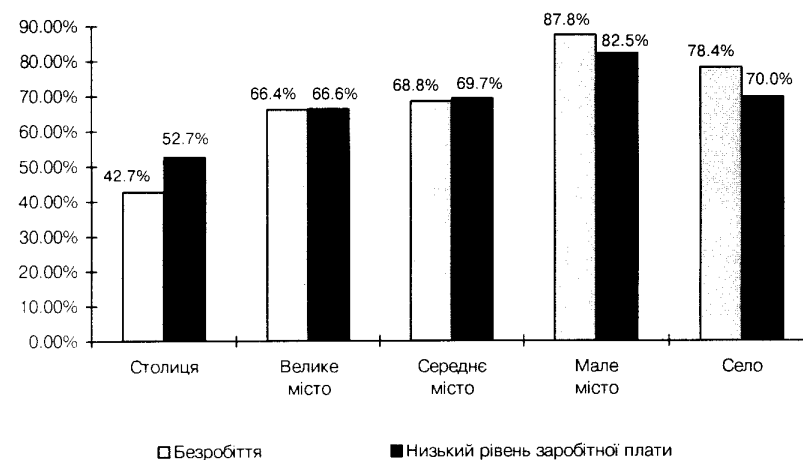
**Розподіл відповідей респондентів на
запитання "Що саме у нинішніх умовах
турбує Вас найбільше?"**

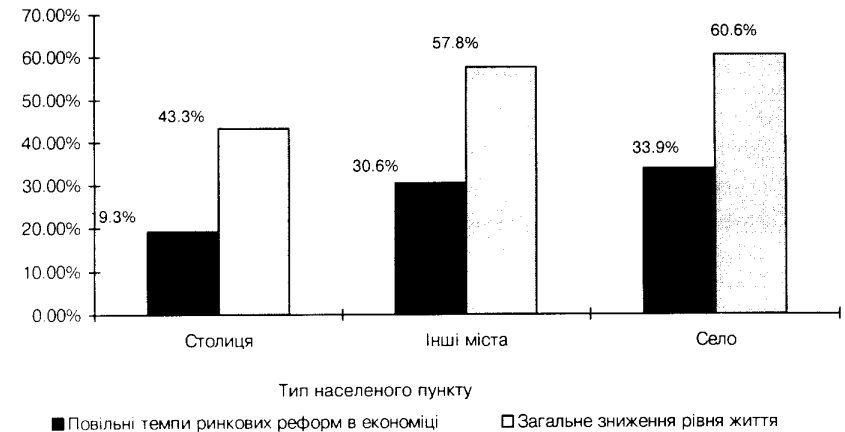
Стурбованість проблемами безробіття, низьким рівнем зарплатні, загального зниження рівня життя, повільними темпами ринкових реформ в економіці збільшується в залежності від населеного пункту та приближення його до сільського типу. Ці тенденції ілюструють графіки №№15,16.

Графік №15

Рівень стурбованості безробіттям та низьким рівнем заробітної плати серед молоді
(у %)

Рівень стурбованості повільними темпами ринкових реформ в економіці та загальним зниженням рівня життя серед молоді (у %)

Грунтуючись на відповідях респондентів, можна сказати, що падінням моралі найбільше вони стурбовані в столиці (45%), найменше - в селі (31%); ростом злочинності - в середніх містах (72%), дещо менше - в великих та малих містах (66% та 63%), і найменше - в столиці (53%) та в селі (56%). Опитувані в малих містах та селі значно більше стурбовані малими можливостями задоволення культурних потреб (50% та 46%), ніж в столиці (25%), великих містах (30%), середніх містах (31%). В селі респонденти виявили значно меншу, ніж в інших населених пунктах, стурбованість проблемами отримання житла.

Відповіді опитаних свідчать, що жінок загалом більше, ніж чоловіків, турбують проблеми, що безпосередньо торкаються економічного становища людини. 74% жінок відповіли, що їх турбує безробіття, в той час як чоловіків - 69%, низький рівень зарплати - відповідно 70% та 68%; загальне зниження рівня життя - 62% та 54%.

Ріст злочинності та падіння моралі в суспільстві, малі можливості задоволення культурних потреб теж більше турбує жіночу частину респондентів (68% проти 58%; 45% проти 32% та 39% проти 35%).

На загально низькому фоні стурбованості політичними проблемами, ними все таки більше переймаються чоловіки. Їх, наприклад, більше, ніж жінок, турбує некомпетентність влади: 35% проти 32%; повільні темпи ринкових реформ в економіці: 36% проти 26%.

Можна однозначно твердити, що із збільшенням віку зростає стурбованість життєво важливими проблемами і особливо це відчутно стосовно проблем економічного характеру.

Хоча деякі соціальні проблеми, як ріст злочинності, малі можливості задоволення культурних потреб однаково турбують всі вікові групи.

Відповіді респондентів показують, що стурбованість проблемами отримання освіти зменшується з віком. Так, більше половини (56%) опитаних віком 15-17 років відповіли, що саме це їх турбує в нинішніх умовах, в той же час у 25-28 річних стурбованість стосовно цього в два рази менша (27%). Проблеми отримання житла - найбільш болючі для віку 18-19 років, коли молода людина найбільше невизначена в соціальному відношенні.

Аналіз відповідей респондентів указує на те, що сімейні люди, як правило, більше стурбовані суспільними та особистими проблемами. Причому, найбільш відчутно це стосовно падіння моралі у суспільстві та зниження загального рівня життя. Різниця в питомій вазі тих, кого ці проблеми найбільше хвилюють серед людей сімейних та неодружених (незаміжніх) 16% та 15% відповідно.

Щодо проблем, пов'язаних із отриманням освіти, то люди несімейні виявили значно більшу стурбованість (43% проти 21%).

Загальний аналіз відповідей респондентів на запитання "Що викликає у Вас почуття страху і в якій мірі?" мимоволі дає підстави подумати, що інтерв'ювали певну частину переляканих людей. Половина опитаних постійно бояться хвороб близьких, ще 42% їх іноді бояться; майже третина (29%) постійно бояться взагалі хвороб, мук, а - 48% іноді. Ці причини найчастіше серед інших викликають почуття страху.

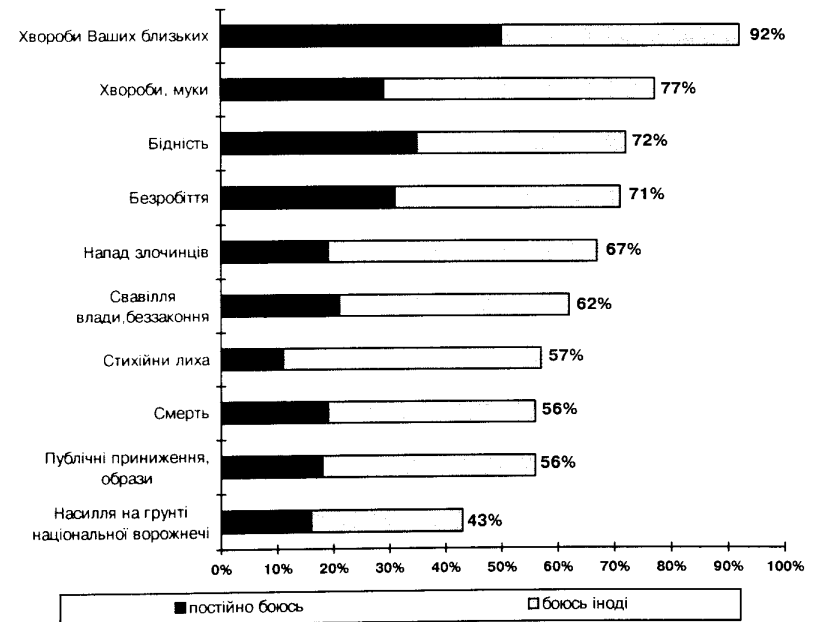
Суттєвими причинами, що викликають ці почуття, також є бідність та безробіття. Відповіді "постійно боюсь" та "боюсь іноді" дали відповідно 35% та 31% і 37% та 40%. аналогічне ставлення до таких чинників, як стихійні лиха, насилля на ґрунті національної ворожнечі, публічні приниження. Образи, навіть напад злочинців та смерть не викликають у опитаних почуття постійного страху. Тут кількість ствердних відповідей була в 2-3 рази менша.

Проте слід відмітити, що такі ситуації як напад злочинців, зносини з владою та законом, стихійні лиха виникають в людей в ряди-годи, то відповідь "боюсь іноді", що вказувалась у 48%, 41%, 46% випадків, має значну питому вагу.

Жіноча половина респондентів у відповідях виявила значно більшу боязливість. Їх відповіді вказують на те, що абсолютно всі перелічені ситуації викликають у них почуття страху значно частіше, ніж у чоловіків. Найбільше різниця у питомій вазі жінок і чоловіків у відповідях, що вони постійно бояться нападу злочинців (18%) та хвороб і мук (13%). У респондентів старших вікових груп частіше, ніж у молодших, викликають почуття страху стихійні лиха, безробіття, свавілля влади, беззаконня, бідність.

Графік №17

Розподіл відповідей респондентів "постійно боюсь" та боюсь іноді"
на запитання "Що викликає у Вас почуття страху із
переліченого нижче і в якій мірі?"
 (у %)

У відповідях сімейних респондентів значно частіше відзначалося, що у них викликає почуття страху бідність, безробіття, свавілля влади, беззаконня, хвороби, муки.

Всі категорії респондентів (по основним видам зайнятості), працюючі; непрацюючі; ті, що навчаються на денному відділенні, в значній мірі знаходяться під впливом страху від безробіття.

32,2% працюючих відповіли, що постійно бояться безробіття, а 44,9% - бояться іноді. Безробітні бояться безробіття ще більше (50,7% постійно бояться, а 25,7% - бояться іноді).

Відповіді респондентів на запитання "Як Ви ставитеся до різних форм протесту?" дають можливість зробити висновок, що в своїй переважній більшості вони негативно відносяться до таких крайніх форм протесту, як вуличні безпорядки, погроми та створення незаконних збройних формувань. Відповіли на ці запитання, що вони "засуджують" та "скоріше засуджують" 90% та 86% відповідно. Практично, половина із опитаних негативно відноситься і до інших несанкціонованих форм протесту. Різні їх форми підтримує лише 12-21% опитаних. Винятком може слугувати бойкот, як форма протесту. При рівних співвідношеннях "за" і "проти" (30% і 29%) значній частині важко визначитися зі своїм ставленням до нього.

В своїй масі опитані підтримують законні форми протесту. На вказані запитання відповідали "скоріше підтримую" та "підтримую" від половини до 75% респондентів.

Серед найбільш популярних форм протесту є: звернення з вимогами до органів влади - підтримує 75%; законні мітинги та демонстрації (71%); критичні виступи у пресі (70%).

Не проявляються суттєві тенденції в розподілі відповідей респондентів в залежності від типу поселення, де вони проживають. Хіба що можна відмітити, що із зменшенням населеного пункту у відповідях опитуваних вбачається підтримка таких форм протесту як звернення з вимогами до органів влади, критичні виступи в пресі, та збір підписів під колективними відозвами.

Можна зробити однозначний висновок, що опитані чоловіки більше, ніж жінки, підтримують всі перелічені в запитанні несанкціоновані форми протесту. Вони також менше засуджують їх проведення. Характерно, що серед санкціонованих форм протесту ними більше підтримуються та менше засуджуються активніші з них (збір підписів під колективними відозвами, законні мітинги та демонстрації, законні страйки).

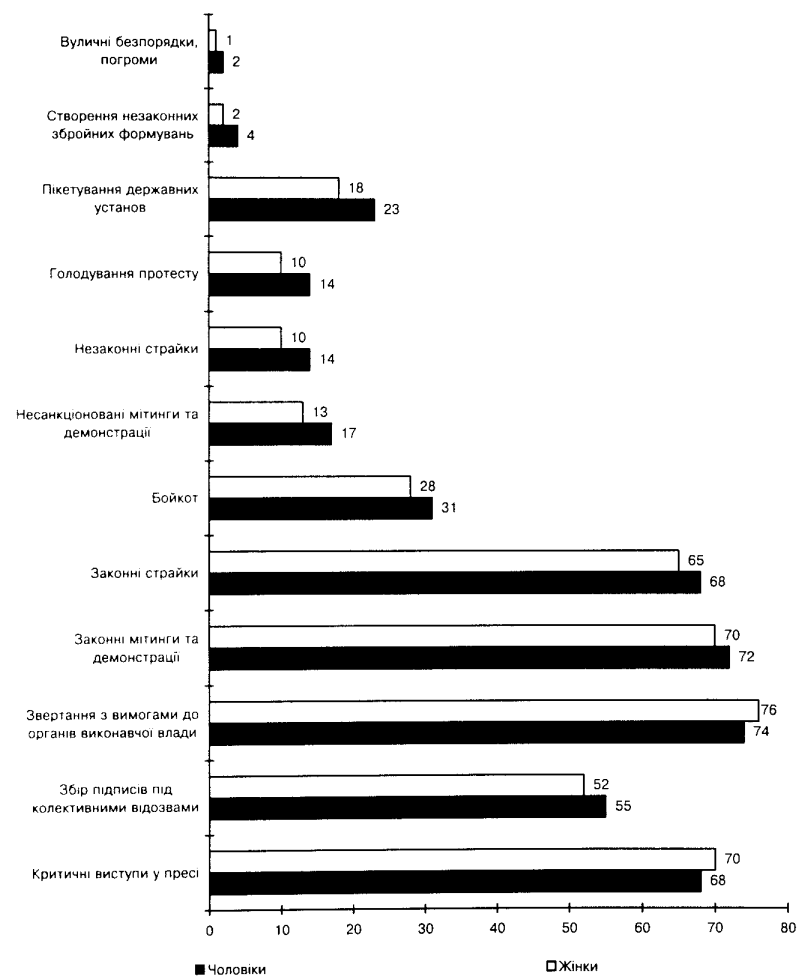
Розподіл відповідей респондентів на запитання "Як Ви ставитесь до таких форм протесту?"

(у %)

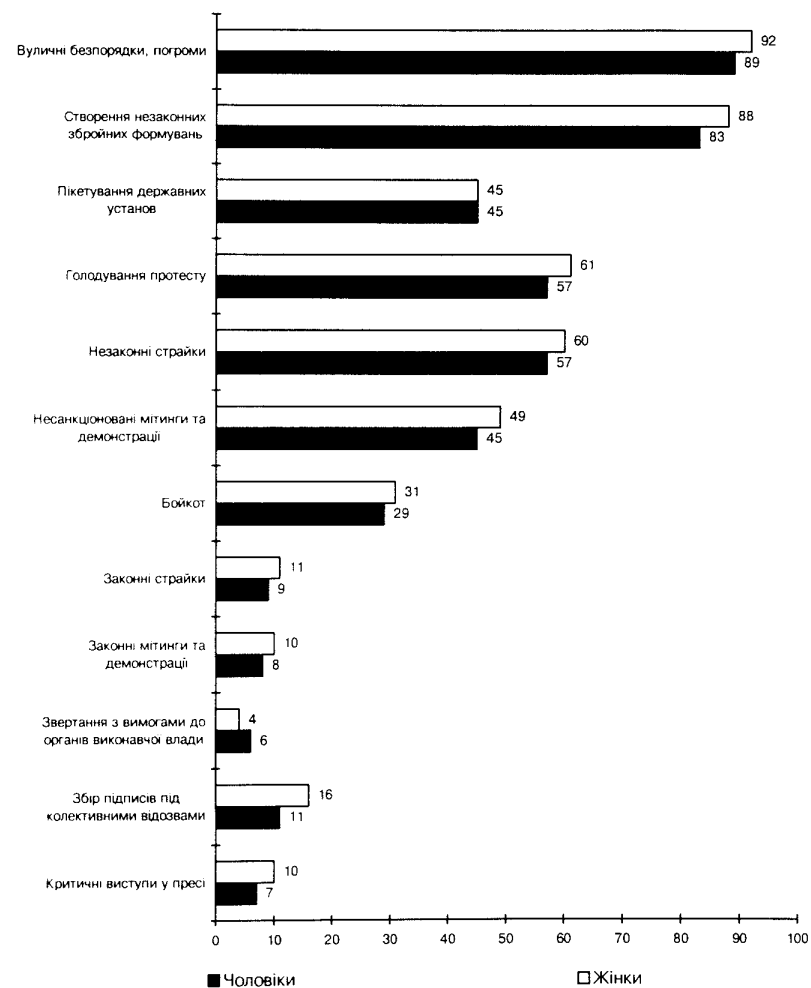
		Засуд- жую	Скоріше засуд- жую	Важко відпо- вісти	Скоріше підтри- мую	Підтри- мую
1.	Критичні виступи у пресі	3	5	22	36	34
2.	Збір підписів під колективними відозвами	5	9	33	29	24
3.	Звернення з вимогами до органів влади	2	3	20	36	39
4.	Законні мітинги та демонстрації	3	5	21	38	33
5.	Законний страйк	4	6	24	31	35
6.	Бойкот (відмови від виконання рішень адміністрації, властей)	13	17	41	15	14
7.	Несанкціоновані мітинги та демонстрації	21	26	38	8	7
8.	Незаконні страйки	28	30	30	7	5
9.	Голодування протесту	32	26	30	7	5
10.	Пікетування державних установ	23	22	34	12	9
11.	Створення незаконних збройних формувань	68	18	12	1	1
12.	Вуличні безпорядки, погроми	77	13	8	1	1

Респонденти старших вікових груп у відповідях частіше, ніж молодші, підтримували (та менше засуджували) більш виважені форми протесту (зокрема це стосується критичних виступів у пресі, збір підписів під колективними відозвами). Тут залежність пропорційно вікові. Ця тенденція стає не такою очевидною при вираженні свого ставлення до більш активних форм протесту. Так, майже в однаковій мірі засуджують опитані всіх вікових груп звернення з вимогами до органів влади, законні мітинги та демонстрації, законні страйки, в той же час старші підтримують їх більше. Також простежується явна тенденція більшого засудження та меншої підтримки різних несанкціонованих форм протесту опитаними старшого віку. Причому, тенденція тим чіткіше проявляється, чим більш екстремістський характер протесту.

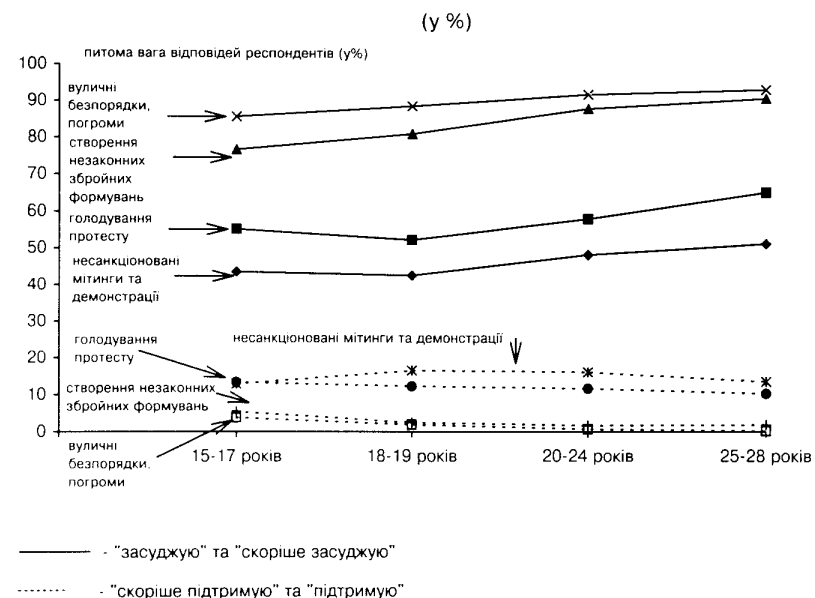
**Розподіл відповідей чоловіків та жінок про підтримку
різних форм протесту (у %)**

**Розподіл відповідей чоловіків та жінок про засудження
різних форм протесту (у %):**

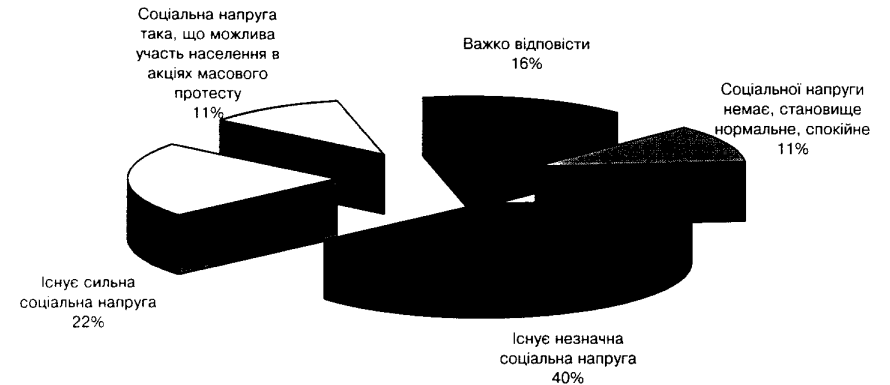

Розподіл відповідей на запитання "Як Ви ставитесь до різних форм протесту?" в залежності від віку респондентів

Аналіз відповідей респондентів на запитання "Як би Ви оцінили рівень соціальної напруги у Вашому місті (с.м.т., селі)?" свідчить, що майже три чверті з них відзначають наявність, на їх думку, певної соціальної напруженості. Причому, третина вказують на сильну соціальну напруженість та на таку, що навіть можлива участь населення в акціях масового протесту.

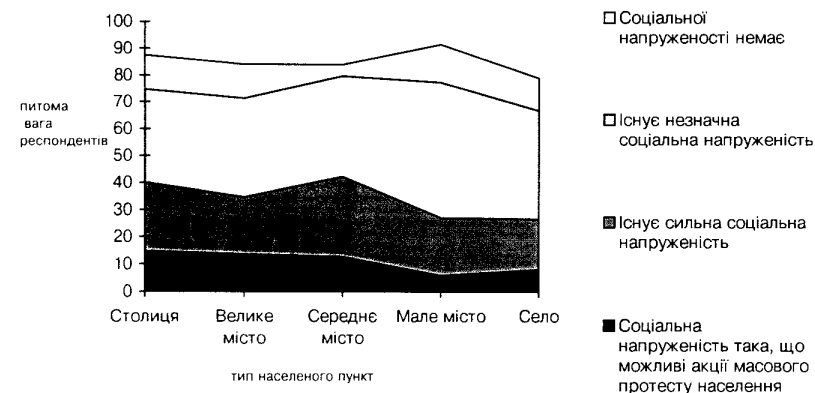
Розподіл відповідей респондентів на запитання "Як би Ви оцінили рівень соціальної напруги у Вашому місті (с.м.т., селі)?"
(у %)

Порівняльна оцінка питомої ваги респондентів, котрі стверджують, що в їх населених пунктах існує сильна соціальна напруженість, та така, що може привести до акцій масового протесту населення, дозволяє зробити висновок, що найнеспокійніша ситуація серед областей опитування в Сумській, Луганській областях (49%, 40%), АР Крим (43%), м. Києві (40%). Тут також найменше респондентів вважає, що соціальної напруженості немає (відповідно 4%; 10%; 5% та 13%).

У відповідях опитуваних проявляється тенденція оцінки більшої соціальної напруженості у великих містах та більшого спокою у сільській місцевості.

Розподіл відповідей респондентів на запитання "Як би Ви оцінили рівень соціальної напруженості у Вашому місті (с.м.т., селі)?" в залежності від типу населеного пункту

Різниця в оцінках соціальної напруженості між жінками та чоловіками не суттєва, тобто ситуація сприймається ними практично однаково.

Таблиця №39

Оцінка рівня напруженості в залежності від статі респондентів

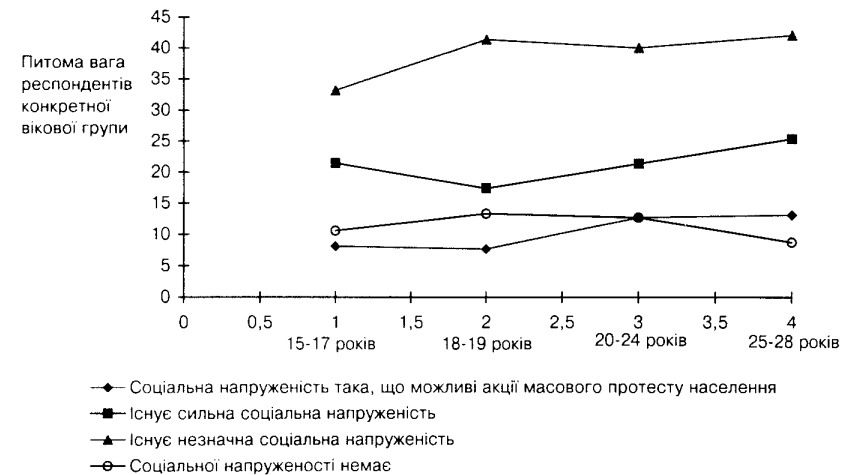
(у% до загальної кількості опитаних чоловіків та жінок)

	Чоловіки	Жінки
Соціальної напруженості немає	11	11
Існує незначна соціальна напруженість	41	38
Існує сильна соціальна напруженість	20	24
Соціальна напруженість така, що можливі акції масового протесту населення	12	10
Важко відповісти	16	17

Чоловіки менше, ніж жінки вагаються при оцінці рівня соціальної напруженості у своєму населеному пункті. Легше відповісти на дане запитання респондентам старших вікових груп. Так, якщо опитаним у віці 15-17 років важко відповісти було на це запитання у 27%, то у віці 25-28 років - лише у 10%. З віком дещо більше опитаних вважає, що існує більша соціальна напруженість.

Графік №23

Оцінка рівня соціальної напруженості в залежності від віку респондентів.
(у %)

На запитання "Чи доводилося Вам у 1997 році терпіти приниження, знущання в нижчеперелічених ситуаціях?" респонденти негативно відповіли не менше, ніж в 71-87 випадках із ста. На перший погляд це досить вагомий відсоток.

В той же час по 17%, підтвердили такі випадки на вулиці, у дворі та від незнайомих в магазині; 14%, що дуже тривожно, доводилося терпіти приниження, знущання в сім'ї; 13% терпіти приниження, знущання на своїй роботі від начальства.

Розподіл відповідей на запитання "Чи доводилося Вам у 1997 році терпіти приниження, знущання в нижчеперелічених ситуаціях?"

(у % від загальної кількості тих, що відповіли на конкретне запитання).

		Так	Ні	Важко відповісти
1.	На своїй роботі від начальства	13	71	16
2.	На своїй роботі від товаришів по роботі	6	78	16
3.	В своєму учбовому закладі від адміністрації, викладачів	10	71	19
4.	В своєму учбовому закладі від однокласників	6	75	19
5.	У дворі, на вулиці	17	77	6
6.	Від незнайомих в магазині	17	77	6
7.	В сім'ї	14	82	4
8.	Від людей іншої національності	5	87	8

Практично у всіх перелічених ситуаціях чоловікам та жінкам доводилося терпіти приниження, знущання з однаковою частотою, за винятком ситуацій у дворі, на вулиці (ствердно відповіли 20% жінок та 14% чоловіків); в магазині (20% проти 14%); у сім'ї (15% проти 13%).

Із збільшенням віку респондентів, вони частіше давали ствердну відповідь, що їм доводилося терпіти приниження, знущання на своїй роботі від начальства, від товаришів, від незнайомих в магазині. Це в деякій мірі можна пояснити значно активнішою діяльністю та людськими контактами саме в цих сферах. В той час в сфері навчання з аналогічними неприємностями більше стикалися молодші респонденти, що знайшло відображення в їх відповідях. В сім'ї також більше неприємностей випадало на долю молодших, що пояснюється їх меншою захищеністю.

Чітких тенденцій в розподілі відповідей в залежності від типу поселення не проявляється. Проте, із зменшенням населеного пункту опитувані все частіше указували на те, що їм доводилося терпіти приниження, знущання від начальства на

своїй роботі. Можливо, в малих населених пунктах керівники ведуть себе більш свавільно стосовно своїх молодих підлеглих, що можна було б дослідити додатково.

Картина суспільних орієнтацій молоді була б неповною без врахування ставлення опитаних до окремих суспільних груп, що в свідомості певної частини громадськості розглядаються в якості загрози існуючому соціальному або політичному порядку. На думку респондентів найбільшу небезпеку (56%) становлять злочинці. Певну стурбованість викликають також неонацисти (праві екстремісти) - 15%, сталіністи - 9% та гомосексуалісти - 8%.

Водночас, спостерігаються помітні відмінності ставлення до цих суспільних груп в залежності від віку респондентів (див. таблицю №41).

Таблиця №41

Розподіл відповідей респондентів різних вікових груп стосовно соціальних груп, які в найбільшій мірі їм не подобаються
(у % серед кожної вікової групи)

	15-17 років	18-19 років	20-24 років	25-28 років	В цілому
Гомосексуалісти	11	8	7	3	7
Сталіністи	11	11	7	7	9
Неонацисти	13	14	13	18	15
Злочинці	51	52	59	59	56
Важко відповісти	6	10	10	8	8

Найбільшу нетерпимість гомосексуалістів та сталіністів виявляють неповнолітні. Однак вони демонструють більш терпиме ставлення до злочинців та неонацистів. До того ж неповнолітні - та вікова когорта, якій найменше притаманні вагання у визначенні свого ставлення до подібних груп. Протилежну позицію займають молоді люди старших вікових груп.

8. САМООЦІНКА МАТЕРІАЛЬНОГО СТАНОВИЩА ТА ДЖЕРЕЛА ПРИБУТКІВ МОЛОДІ

Аналіз відповідей молоді стосовно її матеріального становища свідчить, що молоді люди дещо вище, аніж доросле населення України, оцінюють свій добробут. Для самооцінки рівня матеріального становища респондентам була запропонована семибальна шкала, де "1" означала "дуже низьке" матеріальне становище, а "7" - "дуже високе". Як можна побачити у таблиці 42, ніхто з респондентів не вважає свій рівень життя дуже високим або високим, та одиниці зазначили його як вище середнього. Разом з тим 41 % вважає своє становище середнім, коли серед дорослого населення ця група становить 25-30 %.

Таблиця №42
САМООЦІНКА МОЛОДДЮ СВОГО МАТЕРІАЛЬНОГО СТАНОВИЩА
(У %)

Дуже високе	Високе	Вище середнього	Середнє	Нижче середнього	Низьке	Дуже низьке
0	0	4	41	35	14	6
Вище середнього			Середнє	Нижче середнього		
4			41	55		

Спостерігається пряма залежність самооцінки матеріального становища від соціально-професійної групи, до якої належить молода людина. Найвищі оцінки дають ті, хто має власну справу або є самозайнятим та учнівська молодь, включаючи студентів. Найнижчі оцінки у тієї частини молоді, хто є безробітним або тимчасово не працює. Існує також певна залежність від віку опитаних. Наймолодша група 15-17-річних, яка у найбільшій мірі мешкає разом з батьками та серед якої переважна частка є учнівська молодь, відчуває себе більш матеріально забезпеченими ніж молодь інших вікових груп. Крім того, зафіксовано залежність від типу поселення. Знов підтверджується, що рівень самооцінки матеріального становища більш високий в обласних центрах та великих містах, дещо нижчий - у середніх містах, ще нижче - у малих. Найнижчим визнають своє матеріальне становище мешканці сел. Слід також зауважити, що молодь, яка мешкає у гуртожитку нижче середнього

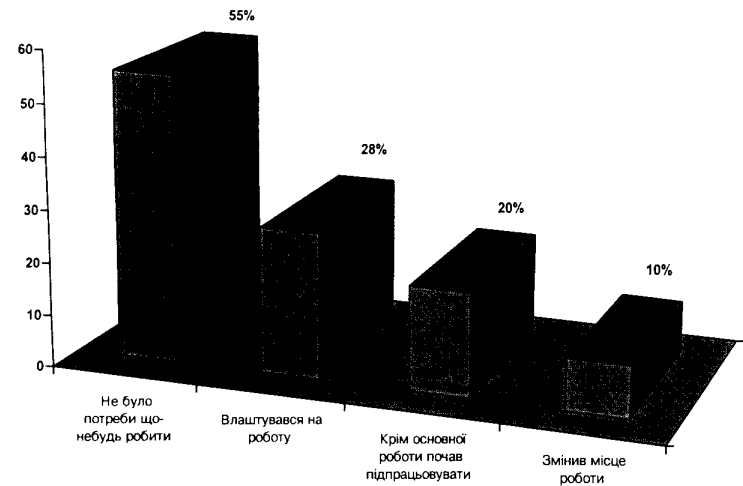
оцінює свій матеріальний стан, а частка тих, хто надав відповідь, що мають "дуже низьке" матеріальне становище складає 11 %, що у двічі перебільшує середній результат та у тричі більше, ніж відповідний результат серед молоді, яка має власне житло. Результат аналізу самооцінки також засвідчує, що молодь, яка перебуває у шлюбі, оцінює своє матеріальне становище нижче одиниць.

Разом з оцінкою свого матеріального становища респондентам було поставлено запитання стосовно того, що вони зробили за останні 2-3 роки для поліпшення свого матеріального стану. Дещо більше половини опитаних (55 %) відповіли, що не було потреби будь-що робити. Разом з тим, 28 % влаштувалися на роботу, 20 % почали додаткового підпрацьовувати, а 10 % з метою поліпшення матеріального становища змінили своє місце роботи (див. графік №24).

Графік №24.

**Розподіл відповідей на запитання: "ЩО ВИ ЗРОБИЛИ ЗА ОСТАННІ 2-3 РОКИ ДЛЯ ПОЛІПШЕННЯ СВОГО МАТЕРІАЛЬНОГО СТАНУ?"
(У %)**

*(Сумма частки відповідей перебільшує 100%,
бо респонденти мали можливість обрати більше однієї відповіді)*

Досить змістовну інформацію надає аналіз джерел прибутків молодих людей залежно від їх приналежності до соціальних груп, від статі, віку, рівня освіти, типу поселення де мешкає молодь та сімейного стану (див. таблиці 43-47).

Таблиця №43.

**Розподіл відповідей респондентів на запитання:
"СКАЖІТЬ, БУДЬ-ЛАСКА, ЯКІ З НИЖЧЕПЕРЕРАХОВАНИХ ПРИБУТКІВ
ВИ МАЛИ ПРОТЯГОМ ОСТАННЬОГО МІСЯЦЯ?"
залежно від соціального статусу. (У %)**

(Сумма частки відповідей перебільшує 100%,
бо респонденти мали можливість обрати будь-яку кількість відповідей)

Прибуток	Серед всіх опи- таних	Соціальні групи молоді				
		Пра- цю- ючі	Не пра- цю- ючі	Домо- госп. та д/о	Підпри- ємці та само- зайняті	Учні, сту- денти
Заробіток за основним місцем роботи	39	67	9	17	16	8
Заробіток на додаткових роботах на підприємствах, фірмах; більш або менш регулярна випадкова робота в якій-небудь з фірм, організацій, підприємств	16	22	15	11	12	7
Прибуток від продажу продукції, виготовленої чи вирощеної членами Вашої родини	18	19	17	13	37	15
Прибуток від продажу речей, придбаних спеціально для наступного перепродажу	9	10	7	10	23	7
Прибуток від роботи на ділянці, дачі, фермі, що повністю чи частково належить Вам	21	23	18	11	23	20
Прибуток від приватного бізнесу, який повністю чи часково належить Вам	7	8	7	4	20	5
Допомога (державна та інші): соціальні виплати (декрет, безробіття тощо) компенсації, стипендії, субсидії і т.п.	22	15	29	53	11	25
Інші джерела	5	4	4	5	0	8

В цілому на першому місці з джерел прибутків йде заробіток за основним місцем роботи (39 % мають це джерело прибутку), далі - соціальні виплати (22 %), потім - прибуток від роботи на ділянці, дачі, фермі (21 %) та від продажу продукції виготовленою чи вирощеної членами сім'ї (18 %). Заробіток на додаткових роботах мають 16 %, від перепродажу речей - 9 %, від власного бізнесу - 7 %. Ще 5 % мають інші джерела прибутків.

Але ця загальна картина суттєво змінюється, коли подивитись на окремі групи молоді.

Таблиця №44

**Розподіл відповідей респондентів на запитання:
"СКАЖІТЬ, БУДЬ-ЛАСКА, ЯКІ З НИЖЧЕПЕРЕРАХОВАНИХ ПРИБУТКІВ
ВИ МАЛИ ПРОТЯГОМ ОСТАННЬОГО МІСЯЦЯ?"
залежно від вікової групи. (У %)**

(Сума частки відповідей перебільшує 100%,
бо респонденти мали можливість обрати будь-яку кількість відповідей)

Прибуток	Серед всіх опи- таних	Вікові групи молоді			
		15-17 річні	18-19 річні	20-24 річні	25-28 річні
Заробіток за основним місцем роботи	39	6	23	48	63
Заробіток на додаткових роботах на підприємствах, фірмах; більш або менш регулярна випадкова робота в якій-небудь з фірм, організацій, підприємств	16	7	14	18	22
Прибуток від продажу продукції, виготовленої чи вирощеної членами Вашої родини	18	19	17	17	18
Прибуток від продажу речей, придбаних спеціально для наступного перепродажу	9	7	10	10	9
Прибуток від роботи на ділянці, дачі, фермі, що повністю чи частково належить Вам	21	21	21	18	25
Прибуток від приватного бізнесу, який повністю чи частково належить Вам	7	6	5	12	4
Допомога (державна та інші): соціальні виплати (декрет, безробіття тощо) компенсації, стипендії, субсидії і т.п.	22	15	34	24	19
Інші джерела	5	8	7	4	3

Таблиця №45

Розподіл відповідей респондентів на запитання:
"СКАЖІТЬ, БУДЬ-ЛАСКА, ЯКІ З НИЖЧЕПЕРЕРАХОВАНИХ ПРИБУТКІВ
ВИ МАЛИ ПРОТЯГОМ ОСТАННЬОГО МІСЯЦЯ?"

залежно від рівня освіти. (У %)

(Сума частки відповідей перебільшує 100%,
 бо респонденти мали можливість обрати будь-яку кількість відповідей)

Прибуток	Рівень освіти					
	Вища	Н\ви-ща	Серед-ня спе-ціальна	ПТУ	Загал. середн-я	Н. се-редня
Заробіток за основним місцем роботи	63	46	56	63	38	9
Заробіток на додаткових роботах на підприємствах, фірмах; більш або менш регулярна випадкова робота в якій-небудь з фірм, організацій, підприємств	22	21	26	15	15	9
Прибуток від продажу продукції, виготовленої чи вирощеної членами Вашої родини	13	12	13	26	17	20
Прибуток від продажу речей, придбаних спеціально для наступного перепродажу	8	13	6	10	10	8
Прибуток від роботи на ділянці, дачі, фермі, що повністю чи частково належить Вам	18	20	18	31	19	23
Прибуток від приватного бізнесу, який повністю чи часково належить Вам	8	11	9	13	5	6
Допомога (державна та інші): соціальні виплати (декрет, безробіття тощо) компенсації, стипендії, супсидії і т.п.	17	38	28	26	23	14
Інші джерела	2	5	4	3	5	8

Таблиця №46

**Розподіл відповідей респондентів на запитання:
"СКАЖІТЬ, БУДЬ-ЛАСКА, ЯКІ З НИЖЧЕПЕРЕРАХОВАНИХ ПРИБУТКІВ
ВИ МАЛИ ПРОТЯГОМ ОСТАННЬОГО МІСЯЦЯ?"**

залежно від типу поселення. (У %)

(Сума частки відповідей перебільшує 100%,
бо респонденти мали можливість обрати будь-яку кількість відповідей)

Прибуток	Тип населеного пункту						
	м.Київ	Обл. центр	Вели ке місто	Сред енє місто (50- 99)	Сере дне місто (20- 49)	Мале місто	Село
Заробіток за основним місцем роботи	34	39	43	40	37	43	36
Заробіток на додаткових роботах на підприємствах, фірмах; більш або менш регулярна випадкова робота в якій-небудь з фірм, організацій, підприємств	24	14	19	16	16	18	14
Прибуток від продажу продукції, виготовленої чи вирощеної членами Вашої родини	3	7	12	14	14	21	32
Прибуток від продажу речей, придбаних спеціально для наступного перепродажу	9	8	10	19	11	12	5
Прибуток від роботи на ділянці, дачі, фермі, що повністю чи частково належить Вам	7	12	19	15	36	15	31
Прибуток від приватного бізнесу, який повністю чи часково належить Вам	10	4	14	11	9	5	6
Допомога (державна та інші): соціальні виплати (декрет, безробіття тощо) компенсації, стипендії, субсидії і т.п.	31	26	21	22	26	20	17
Інші джерела	5	7	8	8	5	0	4

Розподіл відповідей респондентів на запитання:
"СКАЖІТЬ, БУДЬ-ЛАСКА, ЯКІ З НИЖЧЕПЕРЕРАХОВАНИХ ПРИБУТКІВ
ВИ МАЛИ ПРОТЯГОМ ОСТАННЬОГО МІСЯЦЯ?"

залежно від статі та сімейного стану. (У %)

(Сума частки відповідей перебільшує 100%,

бо респонденти мали можливість обрати будь-яку кількість відповідей)

Прибуток	Серед всіх респ.	Стать		Сімейний стан	
		Чол.	Жінк.	Одруж.	Не одруж.
Заробіток за основним місцем роботи	39	44	34	55	31
Заробіток на додаткових роботах на підприємствах, фірмах; більш або менш регулярна випадкова робота в якій-небудь з фірм, організацій, підприємств	16	21	10	19	14
Прибуток від продажу продукції, виготовленої чи вирощеної членами Вашої родини	18	21	15	22	16
Прибуток від продажу речей, придбаних спеціально для наступного перепродажу	9	10	8	10	9
Прибуток від роботи на ділянці, дачі, фермі, що повністю чи частково належить Вам	21	23	19	24	20
Прибуток від приватного бізнесу, який повністю чи часково належить Вам	7	10	5	5	8
Допомога (державна та інші): соціальні виплати (декрет, безробіття тощо) компенсації, стипендії, супсидії і т.п.	22	16	28	23	21
Інші джерела	5	5	5	3	6

З метою поглиблення інформації стосовно джерел прибутку респондентам було запропоновано наступне запитання : "Кажуть, існують деякі додаткові види діяльності, що дають можливість пом'якшити побутові труднощі, оскільки вони приносять додатковий прибуток (наприклад, продаж домашньої сільгосппродукції, ремонтні роботи...). Цими видами діяльності, як правило, займаються індивідуально або сімейно. Я назову Вам

деякі види діяльності, а Ви дайте відповідь – чи чули про них?” До цього запитання додавався перелік видів трудової діяльності та варіанти відповіді: “Я сам/а займаюсь цим”, “Цим займаються члени моєї родини”, “Знаю людей, які цим займаються”, “Не знаю нікого, хто б цим займався”. У таблиці 48 наведені результати відповідей респондентів на це запитання. Загалом, 38 % молоді мають хоча б один з додаткових видів діяльності. Серед молодих людей найбільш розповсюджені такі види додаткової діяльності, як продаж та перепродаж сільгосппродукції (13 %) та інших речей (7 %), а також робота по домашньому господарству (11 %). Разом з тим, ми маємо можливість проаналізувати, які з видів додаткових робіт найрозповсюджені серед населення в цілому. Якщо ми підрахуємо суму відсотків у перших двох стовбчиках таблиці 48 по кожному з видів діяльності, то будемо мати відсоток домогосподарств (сімей), в яких хоча б один з членів займається певним видом додаткової трудової діяльності. Таким чином маємо: члени 29 % домогосподарств займаються продажем та перепродажем сільгосппродукції, у 16 % сімей займаються продажем та перепродажем інших товарів, у 15 % сімей додаткові доходи дають будівельні та ремонтні роботи, стільки ж (15 %) виконують роботу по дому, 11 % займаються пошиттям одягу або іншими швейними роботами, далі за рейтингом популярності йдуть різні ремонтні роботи побутової техніки (9 %) та інші домашні промисли (9%), наступні місця займають ремонт автомобілів (8 %) та “економічний туризм” (8 %), 6 % займаються приготуванням домашньої готової харчової продукції на продаж.

Найменш популярними як серед молодих людей, та й загалом серед домогосподарств, є роботи офіціантом, парикмахером (манікюршей, косметичкою), репетиторство та здача в найми квартири або кімнат.

Порівняльний аналіз відповідей на запитання стосовно цих додаткових робіт та джерел прибутків дозволяє стверджувати, що принаймі кожен четвертий з тих, хто має будь-який вид додаткової діяльності, не вказав його, як джерело своїх прибутків. Ця частка молоді складає близько 10 % від загальної кількості опитаних. На підставі цього можна зробити висновок, що певна частка молодих людей зайнята в нерегламентованому чи офіційно незареєстрованому секторі економіки. Отримані дані дають підставу стверджувати, що ця частка є не менше 10 відсотків та може сягати до 38 % молодого покоління.

**Рівень розповсюдження додаткових видів діяльності
за оцінкою молоді. (У % до загальної кількості опитаних)**

	Я сам займа- юсь цим	Цим займають- ся члени моєї родини	Знаю людей, які цим займають- ся	Не знаю нікого, хто б цим займався	Немає відповіді
Продаж і перепродаж домашньої сільгосппродукції	13	16	49	22	0
Продаж і перепродаж інших товарів	7	9	69	15	1
Постійна робота водієм на власному автомобілі	1	3	50	46	1
Тимчасове приватне таксі (приватний візник)	1	3	44	52	1
Ремонт автомобілів	2	6	50	42	0
Здача внайми квартир або кімнат	1	2	46	51	0
Будівельні та ремонтні роботи	3	12	47	38	0
Різні ремонтні роботи побутової техніки	3	6	45	45	1
Обмін валюти	1	3	43	53	0
Догляд за дітьми або хворими	1	3	25	71	1
Робота секретарем, переклади на іноземні мови	2	2	33	63	0
Репетиторство	1	2	37	60	0
Приготування домашньої готової харчової продукції (піріжки) на продаж	1	5	37	57	1
Швейні роботи, трикотаж, пошиття одягу	2	9	50	39	1
Інші домашні промисли	2	7	33	58	0
Допомога по домашньому господарству (робота вдома – прибирання квартири)	11	4	22	63	0
Охоронець	2	3	38	57	0
Офіціант	1	1	35	63	0
Парикмахер, манікюрша, косметичка	1	2	40	57	1
Економічний туризм (шоп- тури, "човники")	2	6	38	54	1